

Arkkiv. nro. 14/12.1.1997 M
D

HAUKIPUDAS, KELLO, Satalahti, (Lopakka)
1990-1991 (KS-90 ja KS-91)

Tutkimus- ja
kaivauskertomus
Oulun yliopiston historian
laitos
Pentti Koivunen ja Mika
Sarkkinen
2.9.1994

SISÄLLYS

KAIVAUSTEN ESITTELY	1
TUTKIMUSTEN LÄHTÖKOHDAT	3
TUTKIMUSALUEET JA NIILTÄ SAADUT TULOKSET	5
LOPAKAN TASOKAIVAUSALUE	11
Alueen topografiasta ja havaituista rakenteista	11
Tutkitun muinaisjäännöksen rakenne	12
Rakenteen tulkinta	14
Löydöt - ajoitus ja levintä	16
KAIVAUSTEN TULOXSISTA	24
LUUMÄÄRITYKSET	25
ARKISTOTIEDOT	26
KÄYTETTY KIRJALLISUUS	26
KARTTALUETTELO	28
KARTAT	29
VALOKUVAT	45
ESINEPIIRROKSET	49
LÖYTÖLUETTELO	50

KAIVAUSTEN ESITTELY

Tutkimuksen tarkoituksena oli löytää keskiaikainen Kellon kappelin paikka ja siihen mahdollisesti liittynyt kalmisto. Tutkimuspaikkana oli Haukiputaan kunnan Kellon kylän Satalahden mäki. Dokumentaatiomateriaalissa tutkimuksista käytetään lyhennyksiä KS-90 ja KS-91. Alkuperäisen tutkimuskohteen luonteen ja tutkimusalueen laajuuden vuoksi kaivaustoimintaa tehtiin yhdentoista eri palstan alueella. Niinpä maanomistajia on kymmeniä. Keskeisimmän, ns. Lopakan tutkimusalueen omistavat Heli Kähkönen ja Minna Meriläinen. Tutkimusalue sijoittuu peruskartalle Kello 2533 07. Korkeuskiintopisteen koordinaatit Lopakan alueella ovat $p=722802,0$, $i=563070,0$, $z= 7,35$ metriä m.p.y. Kaivauksilla käytetty koordinaatisto perustuu Haukiputaan kaavoituksen pohjakarttoihin 28/62 ja 27/62 vuosilta 1983 ja 1986.

Tutkimusalue sijaitsee Kellon kylän Satalahden mäellä, noin 15 kilometriä Oulusta pohjoiseen. Kohde on nykyisen 4 -tien länsipuolella, pohjois-etelä -suuntaisen Kellon paikallistien, entisen kantatien, varrella. Satalahdelta on nykyiseen merenrantaan matkaa noin 3 kilometriä, mutta vielä 1500-luvulla se on ollut niemi, joka työntyi pohjoisesta suojaisaan Satalahteen. Peruskartalla vanhan lahden itäpuoli näkyy ruohottunneena Hekalanlahtena ja länsipuoli Isolahden peltoalueena. Alueen kantataloja ovat Satalahden, Lopakan ja Teppolan talot. Lopakan alue sijaitsee mäen itäisellä syrjällä seitsemän metrin korkeuskäyrän yläpuolella. Satalahden mäellä on etupäässä maaseutumaista asutusta sekä pari uudempaa omakotitaloa. Mäen loivat rinteet ovat peltona tai niittynä.

Oulun yliopiston historian laitoksen arkeologian opiskelijoiden syksyn 1987 inventointikurssilla tavattiin Varjuksen talon perunapellon etelälaidasta vahva hiilikerros ja sen alta nyrkinkokoisia kiviä. Hiilestä tehty ajoitus (Hel-2479) viittaa kalibroituna lähinnä 1500-luvulle. Myöhemmissä tutkimuksissa muodostelma osoittautui karttamateriaalin ja kenttähavaintojen perusteella 1700-luvun tervahaudaksi.

Museovirasto myönsi Oulun yliopiston historian laitokselle tutkimusluvan vuodelle 1990 24.5.1990 ja vuodelle 1991 23.5.1991. Kenttätutkimukset suoritettiin 4.-21.6.1990 sekä 27.5-7.6.1991. Tutkimusrahoitus 1990 koostui seuraavasti: Oulun yliopistolta n. 50 000 mk, Haukiputaan kunnalta n. 35 000 mk paikallisen työvoiman palkkaukseen ja Haukiputaan seurakunnalta 8 000 mk. Tutkimusten työvoiman aiheuttamat kustannukset rahoitettiin vuonna 1991 Oulun yliopiston ja Haukiputaan kunnan varoista. Lisäksi käytettiin edelliseltä vuodelta säästyneitä avustusvaroja. Tielaitoksen Oulun piiri kustansi Lopakan tasokaivausalueen länsipuolisen tien ojanpenkan profiilin paljastamisen kaivinkoneella. Toimenpide liittyi samalla käynnissä olleisiin paikallistien parannustöihin.

Kummankin kesän tutkimukset olivat samalla opetuskaivaukset, joille osallistui historian laitoksen opiskelijoita. Kesällä 1990 kaivauksille osallistui kahdeksan opiskelijaa (4.-15.6.1990) ja kesällä 1991 seitsemän (27.5-7.6.1991). Haukiputaan kunta työllisti 11 henkeä, joista suurin osa oli koululaisia. He työskentelivät 14 päivää eli 4.-21.6.1990. Näiden lisäksi kaivauksille osallistui vapaaehtoisina palkatta useina päivinä kaikkiaan 12 henkilöä. Vapaaehtoistoiminnan organisoivat lehtori Martti Asunmaa Kellon- Haukiputaan kotiseutuyhdistyksestä. Kesällä 1991 Haukiputaan kunta palkkasi kaivauksille viikoksi 3.6-7.6.1991 neljä koululaista.

Tutkimusten vastuullisena johtajana toimi molempina vuosina Oulun yliopiston Historian laitoksen arkeologian lehtori Pentti Koivunen ja apulaisjohtajana Mika Sarkkinen. Erikoishenkilökuntana 1990 tutkimuksilla oli mukana valokuvaaja Petri Karttimo. Ajoittain paikalla oli myös arkeologian laboratorion henkilökunnasta laboratorioteknikko Karl Sandman, konservaattori Maija Derestorp ja piirtäjä Irene Ryyppö. Piirtäjänä kaivauksilla toimi Pekka Krankka. Vuonna 1991 piirtäjänä oli Piia Stenfors ja valokuvauksesta huolehti Timo Ylimaunu. Kaivaus toimi myös molempina kesinä yliopistollisena opetuskaivauksena. Avatun kaivausalueen pinta-ala oli 1990 yhteensä 226 m² ja 1991 tutkitun yhteensä 97 m², josta osa oli jo 1990 avatun alueen jatkotutkimuksia. Kaikkiaan tutkittiin 283 m².

Kaikki avatut kohteet peitettiin. Jatkotutkimuksiin ei alueella nykyisen tilanteen perusteella ole tarvetta. Lopakan rakennusjäännöksiä kaivettiin loppuun, eikä kappelin etsintää tulla jatkamaan, ellei jotakin merkittävää asiaan liittyvää tule ilmi. Lopakan rakennusjäännösten alueelle on vireillä rauhoitustoimenpide.

Esineistöä säilytetään toistaiseksi Oulun yliopiston historian laitoksen arkeologian laboratoriossa. Konservoinnin on pääosin suorittanut konservaattori Karl Sandman ja kartat on puhtaaksi piirtänyt kartanpiirtäjä Irene Ryyppö. Löydöt on talletettu tunnuksilla KS-90 1-202 ja KS-91 203-273 (290 näytteineen) Kaivauskertomuksen valmisteluun on osallistunut Piia Stenfors. Löytöluetteloja ovat tekemässä Piia Stenfors ja Pekka Krankka.

TUTKIMUSTEN LÄHTÖKOHDAT

Pohjois-Suomen varhaiset kirkonpaikat kuuluvat Oulun yliopiston historian laitoksen tutkimusohjelmaan. Kellon Satalahden alueen tutkimusten pohjana ovat olleet useat kirjalliset lähteet sekä haastattelut. Satalahden alueeseen liittyvä perimätietoa ja arkistolähteiden antamia tietoja on kerätty mm. Kellon-Haukiputaan kotiseutuyhdistyksen toimesta. Erityisesti kaivauksen herätteenantajina ovat olleet yhdistyksen jäsenet Martti Asunmaa, Tytti Isohookana-Asunmaa ja Timo Holma, joiden kanssa kaivausten johtaja on käynyt jo vuosikausia antoisia keskusteluja mahdollisen kappelin paikasta.

Ennen kaivausta käytiin läpi kaikki mahdollinen kirjallinen ja suullinen lähdemateriaali, mm. alueen historialliset ja nykyiset maanmittauskartat. Kellon Satalahdenmäellä on useiden perimätietojen mukaan keskiajalla sijainnut sittemmin poltettu Haukiputaan vanhin kappelikirkko. Vanhin tunnettu maininta Kellosta sisältyy paavin päätökseen vuodelta 1488, missä Henricus Filipinpoika määrätään Iin kirkkoherraksi.¹ Kyseisessä asiakirjassa mainitaan Kello Iin anneksiksi yhdessä Simon kanssa. Maininnan

¹FMU V, 4190.

perusteella on historiantutkimukseen vakiintunut käsitys, että jossain Kellossa olisi sijainnut kappeli ennen kuin alueen kirkollinen toiminta siirtyi Haukiputaalle seurakunnan perustamisen myötä 1630-luvulla.² Tosin toisenlaisiakin näkökantoja on esitetty.³

Paikallinen perimätieto, joka liittyy nimenomaan Satalahden alueen kirkolliseen toimintaan on kirjattu jo viime vuosisadalla. Esimerkiksi kertoessaan kuinka Kellon kylä on saanut nimensä lahteen uponneesta kirkonkellost A.H. Snellman kirjoittaa: "Eräs kertoja oli tietävinänsä, että kirkko, johonka kelloa kuljetettiin, olisi ollut Lopakan talon luona toisella puolen maantietä. Satalahden mäki on saman kertojan puheen mukaan vanha hautausmaa".⁴

Lähtökohtana kappelin paikan etsinnässä oli, että keskiaikainen kappeli tarvitsee käyttöönsä melko laajan maa-alueen ja käyttötarkoitukseensa soveltuvan ympäristön. Ajateltaessa mahdollisia nykyaikaan säilyneitä jäännöksiä, voidaan olettaa, että ainakin kappelin ympäristöön ja mahdollisesti sen sisälle tehdyt hautaukset olisivat säilyneet, samoin kuin kappelinpohja mahdollisine lattiatasoineen tai ainakin sen jäänteet irtolöytöineen (rahat ja pienesineet). Koska historiallisen lähteistön perusteella on ajateltavissa, että kappeli olisi ainakin kerran poltettu, olisi paikalta löydettävissä palokerros tai ainakin pintamaahan sekoittunut huomattava hiilimäärä. Tutkimuksen lähtökohdaksi otettiin seuraavat kriteerit:

1. Kappelin sijaintipaikka ei voi olla kovin matalalla eli alle 6-7 metrin korkeudella nykyisestä merenpinnasta.
2. Kappelin olisi oltava luontevassa suhteessa muinaiseen merenrantaan.
3. Hautausten vuoksi kappelinpohjan ja kirkkomaan pitäisi olla hautauskäyttöön soveltuvaa hiekkaa tai soraa.

²Armas Luukko, *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin keskiaika sekä 1500-luku*, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II (Oulu 1954), s.262; Jouko Vahtola, *Haukiputaan seurakunnan historia* (Kuusamo 1980), s.13-17 ja Kyösti Julku, *Keskiaika, Faravidin maa, Pohjois-Suomen historia*, Studia Historica Septentrionalia 9 (Jyväskylä 1985), s. 131.

³Osmo Jussila, "Haukiputaan ja Kellon asuttamisesta" *Kellon — Haukiputaan Kotiseutujulkaisu II* (Oulu 1966), s. 17-18.

⁴A.H.Snellman, *Oulun Kihlakunta*, SMYA IX (Helsinki 1887), s. 201.

4. Kappelin ja kirkkomaan rakentaminen on hävittänyt luontaisen podsolikerroksen ja perustamisen yhteydessä ainakin pääosa luontaisesta kiveyksestä on raivattu.
5. Paikalta on löydettävissä jäänteitä ruumishautauksista.
6. Paikalla on joko kappelinpohjan jäänteitä tai vähintään laaja hiiliesiintymä.
7. Vihitty kirkkomaan on edellyttänyt ympärilleen aitausta, jonka jäänteet on löydettävissä.

TUTKIMUSALUEET JA NIILTÄ SAADUT TULOKSET

Seuraavassa tarkastellaan niitä alueita, joihin tutkimuksia kohdistettiin, mutta joista ei löytynyt päämäärän kannalta merkittäviä tuloksia. Sen vuoksi ei tarkastelussa ole siteerattu alkuperäistä kaivausdokumentaatiota yksityiskohtaisesti, vaan on tyydytty alueitten yleisluonnehdintaan (tutkimusalueesta tarkemmin ks. yleiskartta) Alkuperäinen dokumentointimateriaali on kuitenkin säilytetty Oulun yliopiston historian laitoksen arkeologian laboratorion arkistossa.

1. Satalahden alkuperäisen talon alue rakennusraunioineen

Alue on peltojen keskellä olevaa tontti-, haka- ja joutomaata, jossa alkuperäisen Satalahden talon rakennukset ovat sijainneet. Vielä nytkin alueella on erotettavissa 1970-luvulla puretun Satalahden päärakennuksen kivijalka, lukuisia tämän pihapiirin kuuluneiden rakennusten raunioita sekä matalina kumpuina erottuvia muita ulkorakennusten raunioita. Karl Sandman teki alueella 1990 kahtena päivänä metallinilmaisinsentää suhteellisin niukoin tuloksin (esineuuttelo löydöt 185-197). Kaivauksen johtaja tarkasti ympäröiviä peltoja vielä niukemmin tuloksin. Alueelle tehtiin kaikkiaan seitsemän koeruutua, joista kaksi liittyi myöhemmin avattuun tasokaivausalueeseen, sekä rakennuskumpu. Lisäksi suoritettiin yksi pellon reunan profiili. Rakennuskumpu osoittautui 1900-luvun riihen uuniksi. Tuloksena saatettiin todeta, ettei alueella ollut merkkiäkään mistään muusta kuin normaalista 1600-1900-lukujen talonpoikaistalon toiminnasta. Alueella on kuitenkin

runsaasti vanhoja rakennusraunioita ja nykyisin niittyinä olevia vanhoja peltoja.

2. Kiviaitojen alue Kuusikon tilan länsipuolella

Kuusikon talon lounaispuolella on haka- ja joutomaana toimiva kenttä, johon oli tutkimushetkellä varastoitu vanhoja maatalouskoneita ja kaikenlaista muuta tarviketta. Tutkimuksen kannalta mielenkiintoiseksi alueen teki siellä tavattavat kiviaidan jäänteet, jotka vielä muistinaikana ovat olleet huomattavasti nykyisin säilyneitä vankemmat ja muodostaneet ainakin kolmelta taholta suljetun kokonaisuuden. Kuusikon talon emäntä kertoi meren puolella olleen vielä melko komean porttiaukon suurine pieliskivineen, jotka kuitenkin pari vuosikymmentä sitten oli yhdessä aitakivien kanssa kuljetettu Kiviniemen kalasataman aallonmurtajaan. Luultavasti juuri kiviaitojen vuoksi osa paikkakuntalaisista on pitänyt juuri tätä paikkaa kappelin sijana.⁵ Pohjoisin osa kiviaitaa sopii melko hyvin 1700-luvun kartan erään peltoalueen reunaksi. Muuta merkkiä kiviaidasta ei kartalla ole. Kiviaitojen läheisyyteen kaivettiin 5 koeruutua, joissa ilmeni peltokerros tai vain raaka pohjamaa, sekä jonkin verran muita ihmisen toimintaan liittyviä ilmiöitä, ei kuitenkaan mitään tutkimusten päämäärän kannalta merkittävää. Kiviaidat dokumentoitiin. Ne ovat melko suurella varmuudella 1800-luvulta. Yleistarkastelussa koko alue sisälsi runsaasti kiviä ja näytti soveltuvan huonosti kappelin rakentamiseen tai hautausmaaksi.

3. Varjuksen talon ympäristö

Varjuksen talo peltoineen sijaitsee Satalahden mäen korkeimmalla kohdalla, osin yli 8 metrin korkeuskäyrän yläpuolella. Alueelle kuuluivat Varjuksen talon päärakennus sekä piharakennukset, jotka muodostavat neliömäisen pihapiirin. Pihalla on vanha täytetty kaivo. Päärakennuksen itäpuolella on talon nykyinen perunapello, joka on kokonaan 8 metrin korkeuskäyrän yläpuolella. Muuten talon ympäristö on pääosin niittymäistä piha-aluetta. Perunapellon pohjoispuolelta johtaa tie Varjuksen pihaan. Tien pohjoispuolella on

⁵Ks. Vahtola, s. 16, kuvateksti.

metsittynyt alue. Varjuksen talon alue katsottiin suotuisaksi keskiaikaisen kappelin sijaintia ajatellen. Lisäksi kertoman mukaan oli Varjuksen talon kaivoa ja/tai kellaria kaivettaessa löytynyt ihmisluita, jopa mahdollisesti pääkallo.

Talon tienoille kaivettiin kuusi koeruutua sekä kolme koeojaa, joista kaksi kaivettiin talon itäpuolelle peltoon. Molemmissa koeojissa oli paksu peltokerros ja sen alla etupäässä puhdas pohjahiekka. Koeoja A:n eteläpäässä oli jätekuoppaa, jonka löydöt paljastivat kuuluvan 1900-luvulle. Koeoja B:n eteläpäässä tuli esille karttamateriaalin avulla 1700-luvulle ajoitettu tervahauta, sama johon oli kiinnitetty huomiota vuoden 1987 inventointikurssilla. Lisäksi koeojan B keskivaiheilta paljastui kivihauta. Muutoin pohjamaa oli senkin kohdalla puhdasta hiekkaa. Koeoja C kaivettiin Varjuksen talon pihaan vievän tien pohjoispuolelle, jonne kaivettiin myös viisi koeruutua. Alue todettiin entiseksi pelloksi. Koeojassa ja sen länsipuolisissa koeruuduissa ei tulleut esiin mitään kappeliin viittaavaa. Varjuksen talon pihapiiriin kaivetussa koeruudussa oli normaalit pihakerrokset tasoituskerroksineen sekä kaivon syventämisen aiheuttamia peitekerroksia.

4. Putaalan talon ympäristö

Alueella on Putaalan talo sekä sen länsipuolella puretun rakennuksen kivijalka. Talon ympäristössä havaittiin jo pintatarkastelussa selvästi täyttömaata ja muitakin jälkiä maanmuokkauksesta. Putaalan talon pohjoispuolelta kulkee tie alas Satalahden mäkeä länteen kohti vanhaa Satalahden taloa. Haastatteluissa saatiin tietoja, että Putaalan talon mailta olisi löytynyt luita. Alueelle kaivettiin kaikkiaan kuusi koeruutua. Kaivetuissa ruuduissa havaittiin jäänteet tervahaudasta Putaalan talon luoteispuolella ja jätekuoppa talon kaakkoispuolella, josta tuli löytöinä mm. muoviesineitä. Maaperä oli melko kivikkoista. Mitään kappeliin viittaavaa ei voitu havaita.

5. Jaakko Pietilän talon ympäristö

Pietilän talo, johon kuuluu päärakennus sekä yksi piharakennus, sijaitsee osittain Satalahden mäen korkeimmalla alueella. Pietilän talo on alueen uusimpia rakennuksia. Taloa ympäröivä alue on

pihapiiriä, kuivan kankaan tyyppistä mäntymetsää, ilman kulttuurikerroksia. Alueelle kaivettiin kuusi koeruutua, joista kolme talon länsipuolelle ja kolme koillis-itäpuolelle. Koeruuduissa ei havaittu mitään muuta kuin normaaleja pihapiiriin liittyviä ilmiöitä tai luonnollisia kerrostumia. Pohjamaa oli melko karkeaa ja siinä oli runsaasti kiviä. Alue onkin luonnehdittu 1700-luvun kartassa yhdessä Putaalan alueen kanssa hyvin kuivaksi ja kiviseksi. Keskiaikaiseen kappeliin viittaavia ilmiöitä ei voitu havaita. Hekkalan edesmenneen vanhanisännän kertoman perimätiedon mukaan paikalla olisi ollut etsitty kappeli.

Pietilän talon itäpuolella tien reunassa on ojaa reunustettu kiviaidalla. Rakennelma dokumentoitiin, mutta sen ei katsottu liittyvän keskiaikaiseen kappeliin. Paremminkin se on yhteydessä vieressä olevaan tiehen, joka on kulkenut likipitään samalla paikalla ainakin 1700-luvun jälkipuoliskolta lähtien. Lisäksi kiviaitaa on täydennetty aivan viime aikoihin asti.

6. Nykyisen Satalahden talon itäpuoli

Alue on puistomaista pihamaata, jonka puusto on mäntyä ja aluskasvillisuus sammalta sekä varpua. Koeruutuja avattiin alueelle kuusi kappaletta, joista kolme seitsemän metrin korkeuskäyrän alapuolelle. Koeruuduissa tavattiin joitakin merkkejä maankäytöstä, mutta ei mitään kappelinpaikkaan liittyvää.

Alueen itäpuolella tien reunassa on pätkä ojanreunaa reunustettu kiviaidalla. Aita dokumentoitiin, mutta sillä ei voitu katsoa olevan yhteyttä keskiaikaiseen kappeliin, vaan liittyvän viereiseen tiehen, kuten mainittu Pietilän pihapiirin kiviaitakin.

7. Sirpalesuojan alue Kuusikon talon itäpuolella

Alue on heinää ja puolukkaa kasvavaa mäntymetsää. Talon läheisyydessä kuivaa heinikkoa ja pihapiirissä nurmea. Alueen eteläpuolelta kulkee tie Satalahden mäen yli alas länteen. Haastattelutietojen mukaan alueella olisi ollut Suomen sodan aikaisia hautoja ja II maailmansodan aikainen sirpalesuoja. Alueelle kaivettiin kymmenen koeruutua. Koeruuduissa ei haudoista tavattu merkkejä, mutta sirpalesuojan reuna paikannettiin. Pohjamaa oli

melko kivikkoista. Mitään kappeliin tai hautauksiin viittaavaa ei havaittu.

8. Alakiutun piha- ja haka-alue

Alue on tasaista lehmihakana käytettyä niittyä Alakiutun talon pohjoispuolella. Niitylle kaivettiin 11 koeruutua. Suurimmasta osasta ruutuja löytyi peltokerros ja sen alainen puhdas hiekka. Pellonraivaukseen liittyvänä ilmiönä todettiin eräässä ruudussa kivihauta. Alueella oli merkkejä myös pajatoiminnasta. Paikan maaperä oli savihiesua ja näin huonosti esim. hautausmaaksi soveltuvaa.

9. Lopakan talon pohjoinen alue.

Alue sijaitsee Alakiutun hakamaan kohdalla Kellon paikallistien itäpuolella. Sen etelärajana on nykyiseen Lopakan taloon vievä pihatie. Alue on nurmikkoista pihamaata, jolla sijaitsee kaksi rapistunutta 1800-luvun aittaa. Alueelle kaivettiin kaikkiaan 13 koeruutua. Koeruuduissa havaittiin jälkiä maankäytöstä eri muodoissa, muttei mitään keskiaikaiseen toimintaan eikä kappelinpaikkaan viittaavaa. Tärkeimpänä jäänteinä löytyi ehkä Ison vihan aikana palaneen Lopakan asuinrakennuksen sisäpuoli kellarikuoppineen (= "Lopakan kellari"). Tämä oli jossain määrin myös tutkimuksellisesti kiintoisa tulos, mutta koska se ei valaissut pääongelmaa, tyydyttiin vain saadun tuloksen toteamiseen.

10. Lopakan eteläpuolinen alue

Alueella oli niittyä ja vanhoja rakennuksenpohjia. Alueen tarkempi luonnehdinta annetaan tasokaivauksen esittelyn yhteydessä. Alueelle kaivettiin kaikkiaan 15 koeruutua, sekä yksi itä-länsisuuntainen koeoja. Suurimmassa osassa ruutuja ilmeni normaaleja pihapiiriin liittyviä ilmiöitä, mutta yhdestä ruudusta p 990/i 1096 saatiin esinelöytönä katkelma pronssiketjua (L. 67), jonka perusteella voitiin arvella paikalla olleen viime vuosisatoja aikaisempaa toimintaa. Tämän lisäksi edellisen länsipuolelta tavattiin koeruudusta p 990/i 1089 tiivis palaneen kiven sekainen kiveys, jota ei voitu pitää luontaisena. Kyseiset kaksi ruutua

yhdistettiin koeojalla, jonka avulla varmistui, että kyseessä on satoja vuosia vanha muinaisjäännös. Kaivausta päätettiin alueella jatkaa tasokaivauksena. Tasokaivausalueen havaitut jäänteet esitellään omassa kappaleessaan.

Koeoja liitettiin osin tasokaivausalueeseen. Pisteestä p 990/i 1100 se jatkui kaivausalueen ulkopuolelle vielä 15 metriä. Kyseinen osa koeojaa sijoittui rakennusraunioiden keskelle vanhalle pihamaalle. Koeojassa paljastui turpeen alapuolinen peltokerros, jonka alla oli koskematon pohjahiekka. Peltokerroksen lävisti viisi pohjahiekkaan ulottuvaa modernia jätekuoppaa. Mahdollisesti tasokaivausalueen löytöihin liityvä esine koeojasta on pronssipellistä taivuteltu putken katkelma (L. 99). Samasta ruudusta (p 990/i 1103-1104) tavattiin myös hevosenkenkänauloja (L:t 101, 104), jotka tyypiltään ovat lähellä keskiaikaisia⁶ sekä ruodollinen rautaveitsi (L. 103). Koeojan jaksolta p 990/i 1107-1111 löydettiin tyypiltään keskiaikaisia muistuttavia hevosenkenkänauloja (L:t 114, 117) ja pajatakoinen leveäkantainen naula (L.122). Viimeksi mainittuja tavattiin runsaammin tutkitun kiveyksen ja sen alaisen rakenteen alueelta. Koeojan kohta, josta löydöt saatiin oli vanhaa pihamaata ja sen alaista peltoa, jossa ei voitu havaita mitään keskiaikaisia rakenteita tai niiden jäänteitä. Mainittuja löytöjä ei voida varmuudella pitää keskiaikaisina.

11. Vanhan Jämsän talon ympäristö

Kohde sijaitsee Hookanan alueella Kellon kylän pohjoisosassa. Alue sijaitsee noin 800 metriä koilliseen Lopakan alueelta. Laboratorioteknikko Karl Sandman haravoi aluetta metellinilmaisimella kesällä 1990. Saadut löydöt olivat moderneja (L:t. 198-202). Kuitenkin -alueella oli useita ilmeisen iäkkäitä rakennusraunioita, joiden käyttötarkoitusta ja ikää ei ollut mahdollisuutta tarkemmin tutkia.

⁶Jukka Luoto, *Liedon Vanhanlinnan mäkivilina*, SMYA 87 (Vammala 1987) s.83-84, kuvataulu s. 207.

LOPAKAN TASOKAIVAUSALUE

Lopakan eteläiseltä alueelta 1990 tavattu muinaisjäännös päätettiin tutkia kokonaisuudessaan. Niinpä kohteen luonteen selvittämiseksi avattiin 43 m² laajuinen tasokaivausalue. Vuonna 1991 aluetta laajennettiin niin, että kaikkiaan tasokaivausalue tuli käsittämään 77 m².

Alueen topografiasta ja havaituista rakenteista

Tasokaivausalue sijoittuu Lopakan nykyisen asuinrakennuksen ja Alakiutun talon puoliväliin Kellon paikallistien itäpuolelle, hieman yli 7 metriä y.m.p. korkeuteen. Heti tasokaivausalueen kaakkoispuolella maasto laskee nyt noin 300 metrin päässä olevaan Hekalanlampeen, muinaiseen merenlahteen, jonka pinnan korkeus on nykyään noin 3,4 metriä y.m.p. Nykyiseen merenrantaan alueelta on matkaa noin kolme kilometriä. Alueen kasvillisuus on pääasiassa niittyä ja vanhaa pihamaata. Vuodelta 1759 olevassa kartassa alue on merkitty kiviseksi mäntyä kasvavaksi haka-alueeksi, jonka lähimmät rakenteet ovat silloinen Lopakan talo, sen eteläpuolinen tervahauta ja jo nykyisellä paikallaan oleva tie. Kasvillisuus alueella on kuivaa, heinää kasvavaa niittyä ja vanhaa tallaantunutta pihamaata. Turpeen alla koskematon maaperä oli kohteen alueella kauttaaltaan kivikkoinen. Maasto on tasaista ja se laskee lievästi kaakkoon.

Välittömästi kaivausalueen vieressä, sen pohjois-koillispuolella, on 1980-luvulla puretun asuinrakennuksen kivijalka, jonka itäpuolella on taloon kuuluneiden jo aiemmin purettujen ulkorakennusten matalina kumpuina erottuvat rauniot. Kaivausalueesta noin 15 metriä lounaaseen, lähellä tien reunaa, on vanhan maakellarin jäänteet. Peltoviljelyä on harjoitettu Lopakan alueen kaakkoisrinteellä. Lähimmät käytössä olevat rakennukset ovat nykyinen Alakiutun talo noin 40 m länteen ja Lopakan talo noin 50 metriä koilliseen kaivausalueesta.

Tutkitun muinaisjäännöksen rakenne

Turpeen poiston jälkeen alueella ilmeni ympäristöstään vain hieman nouseva kivikeskittymä, joka oli selvästi ihmisen aikaansaannosta. Kivien välissä oli heti tiiviin turpeen alla paitsi likamaata myös laaja hiilialue, joka jakautui kapeahkon hiilikannaksen yhdistämänä kahdeksi voimakkaaksi hiilikeskittymäksi kohdissa p 991/i 1094 ja p 989-990/i 1095-6. Jälkimmäisen kohdan sisältämissä hiilissä oli osassa merkkejä puun katkaisemisesta kirveellä (L. 273-6, hiilinäytteet) sekä hiilen yhteydessä palamattoman puun ja kaarnan jäänteitä. Kiviaines oli kivikeskittymässä osin hyvin palanutta ja selvästi erotettavissa ympäröivien alueiden luontaisesta kiveyksestä. Paksuimmillaan kivikeskittymä oli alueen p 988-989/i 1091-1092 kohdalla ja aivan sen välittömässä läheisyydessä. Kiviä on osittain kahdessa tai kolmessa kerroksessa. Samalla alueella sijaitsi myös valtaosa palaneista ja kookaimmista kivistä. Alue liittyi kiinteästi alla kuvattavaan savikeskittymään.

Kiveyksen pohjois- ja itäpuolella paljastui peltoalue, jonka raja kulki luoteesta kaakkoon, saman suuntaisia olivat myös muutamat esille saadut auranjäljet. Peltokerros paksuni selvästi kohti koillista. Se sisälsi hiiltä ja modernia esineistöä, kuten nauloja, tiiltä, fajanssia, keramiikkaa ja erilaisia metalliesineitä sekä niiden katkelmia. Peltoalueen kaakkoisosassa multa oli voimakkaasti saven sekaista ja aivan alueen nurkassa (p 988/i 1100) paljastui ilmeinen tiilenpolttouunin pohja. Pintakerroksissa ollut kuona ja tiilenmuru oli luultavasti tästä peräisin. Vaikuttaa myös siltä, että ainakin osa alussa havaitusta voimakkaasta hiilikerroksesta liittyy joko viereisen tiiliuunin tai kauempana itäpuolella olleen tervahaudan käyttöön. Tämä tutkimustulos varmistui vuonna 1991. Edelleen alueelta paljastui kaksi kivikuoppaa, I= p 990,50/i 1098,50 ja II= p 990/i 1097, jotka molemmat sisälsivät modernia esineistöä. Kohdassa p 990,50-992,50/i 1094,50-1097,0 havaittiin moderni häiriö. Se oli syvälle kuokittu alue, joka ulottui osin kynnetyn pellon alapuolelle, missä kuopanjaljet näkyivät puhtaassa pohjamaassa. Tämä ns. kuokkapelto ulottui eteläosaltaan kivikeskittymään saakka. Alue erottui harmaana hiekkamultana.

Tasokaivausalueen lounaispuolella oli pintaturpeen alla ohut kerros harmaata hiesumaista täytemaata, joka oli peräisin heti alueen ulkopuolella olleesta muistinaikaisesta, yhä selvänä painumana näkyneestä täytetystä kaivosta. Kaivausalueen pohjoisosassa tavattiin kolme pientä kuoppaa, jotka sisältämiensä esineiden perusteella tulkittiin moderneiksi. Muutoin kivikeskittymää ympäröi joko lähes puhdas, kivinen hiekkamaa tai luontainen kiveys.

Kivikeskittymän kivien lomassa olleen likamaakerroksen alla oli turvemainen hiilen ja noen värjäämä maakerros, joka erosi ensimmäisestä myös sikäli, että se sisälsi huomattavasti vähemmän kiviä. Näiden välissä oli havaittavissa isoa hiiltä sisältänyt ohut kerros ns. nokikerros 1 (Ks. profiilikartta 3). Tämä kerros ei ollut kovin laaja, vaan se keskittyi lähinnä kohtaan p 989.50-990.0/i 1091-1092,50. Alimmaisena oli yhtenäinen selvä palo- tai nokikerros, nokikerros 2, joka havaittiin noin 23 m² alueella (p 987-992/i 1092-1096). Tämä sisälsi pientä hiiltä ja nokea. Kolmen viimeksi mainitun kerroksen yhteinen paksuus vaihteli eri kohdissa ollen enimmillään hieman yli 10 cm.

Likamaa-alueen yhteydessä, alemman nokikerroksen päällä, havaittiin kohdassa p 988-989/i 1093,0-1094,50 savikeskittymä. Se koostui kivistä ja kivien väliin tiukasti pakkautuneesta savesta sekä hiesusta. Savikeskittymän alueelta ei tehty löytöjä. Kyseisessä kohdassa savi ei vaikuttanut kokonaan palaneelta, mutta muutamain paikoin se oli kovaa ja punaiseksi värjäytynyttä. Savikeskittymän pohjoisreunassa havaittiin palamattoman puun jäänteitä. Nämä muodostuivat kahden erillisen maatuneen puun jäänteistä, joiden syyt kulkivat poikittain toisiinsa nähden. Heti savikeskittymästä luoteeseen esiintyi kiviä ja palaneen saven kappaleita, sekä lisäksi näiden alla lähes puhtaan hiekan ja pienten kivien sekainen kerros, joka peitti kohdan p 988,50-990,0/i 1092,0-1093,50. Tämän alapuolella oli nokikerros 2.

Kiveyksen itäreunan alla, noin kohdassa p 988,50-990,0/i 1095,50-1097,0, havaittiin matala painauma, kun nokikerros 2 saavutettiin. Kohta oli ympäristöään noin 20 cm syvemmällä. Lisäksi profiileissa esiintyi kohdissa p 991,00/i 1090,85-1091,50 ja p 988,00-30

hiesumainen poikkeama, joiden horisontaalia esiintymistä ei saatu dokumentoitua tasokarttoihin (ks. profiilikartat ja tasokartat).

Rakenteen tulkinta

Tarkasteltaessa kootun, osin palaneista kivistä koostuneen kiveyksen ja ns. nokikerros 2:n suhdetta, havaitaan että nokikerros esiintyi myös kiveyksen alle jääneen maan pinnalla. Erityisen selvänä nokikerros erottuu profiileissa 2 ja 3, jotka molemmat ovat kiveyksen alta, toisin kuin profiilit 1 ja 4, joiden yllä kiveys oli harvaa tai sitä ei ollut ollenkaan. Kiveyksen ulkopuolella oli havaittavissa edellisestä selvästi eroava lievästi hiilen värjäämä likamaa. Nokikerros 2 tulkittiin mahdolliseksi polttokerrokseksi, joka on voinut syntyä jo ennen rakennuksen pystyttämistä. Tähän viittaisi mm. kerroksesta löytynyt hiiltynyt puun kappale, joka voi olla puun juuri (L. 289). On mahdollista, että maasto oli poltettu/palanut ennen ihmisen toimintaa alueella. Joka tapauksessa nokikerros 2 oli alin löytötaso, sen alapuolisesta hiekkakerroksesta ei esineitä tavattu. Oletetun asumuksen tai suojaavan kivikerroksen ulkopuolelta kerrosta ei tavattu.

Nokikerros 2:n päällä oli turvemainen noen ja hiilen värjäämä humuskerros, josta saatiin huomattavin osa löydöistä. Sen laajuus oli likipitään sama kuin alemman nokikerroksen. Vahvimmillaan kerros oli alueella, jolle palanut luu keskittyi. Savikeskittymän alapuolella turvemaista kerrosta ei ollut. Kyseessä on ilmeisesti kiveyksen alla säilynyt erittäin maatunut puu, joka voi olla peräisin esimerkiksi lattian tai mahdollisten lavojen jäänteistä.⁷

Turvemaisen kerroksen päällä paikoin havaittu ns. nokikerros 1 (ks. profiilit 2 ja 3) ei ollut yhtenäinen eikä kovin laaja-alainen. Se voi olla peräisin jostain myöhemmästä palosta tai kyseessä voivat olla rauenneen kiukaan hiilet. Rakenteen itäosassa heti pintaturpeen alla tavatut hiilikeskittymät ovat sekundaarisia, eivätkä ne liity nokikerrokseen 1 ja 2 millään tavalla. Hiilet ovat

⁷Keskiaikaisista asuinrakennuksista ks. esim. Niilo Valonen, "Asuminen talonpoikaistalossa keskiaikana" *Historiallisen ajan arkeologia Suomessa*, Turun maakuntamuseo. Raportteja 6, (Turku 1984), s. 153-160 ja siinä mainittu kirjallisuus.

luultavimmin peräisin joko viereisestä tiilenpolttouunista, lähellä sijainneesta tervahaudasta tai jostain muusta myöhemmästä yhteydestä. Hiilikeskittymät ovat kuitenkin kuokkapeltoa vanhempia, sillä kuokkapelto leikkaa niitä paikoin.

Alueella p 988-989,20/ i 1093,00-1094,50 tavattu savi- ja hiesu-keskittymä on tulkittavissa kiukaan jäänteeksi. Ensinnäkään sen alta ei tehty lainkaan löytöjä, nokikerros 2 sen sijaan sijaitsi sen alapuolella. Toiseksi kyseisessä kohdassa ja välittömästi sen ympäristössä olleista kivistä osa oli ollut alttiina voimakkaalle kuumuudelle. Kolmanneksi sen pohjoispuolelta saatiin esille alemman nokikerroksen päällä olevia maatuneen puun jäänteitä, jotka todettujen puun syiden perusteella muodostivat kulman. Ilmeisesti havaittu ilmiö on luultavasti peräisin kiukaan pohjaa rajanneista rakennepuista. Savikeskittymän luoteispuolella ollut kivien, palaneen saven ja lähes puhtaan hiekan sekainen kerros on todennäköisesti syntynyt kiukaan sortuessa. Tämän kerroksen alta saatiin löytöinä mm. pronssivartaan katkelma (L. 260). Myös savikeskittymän itäpuolella oli havaittavissa mahdollisia merkkejä tulisijan sortumisesta. Kiukaan sivujen pituus on ehkä ollut noin 1,2-1,4 metriä. Sen ja rakennuksen seinien väliin on jäänyt kapea sola, sillä myös kiukaan kaakkois- ja lounaispuolella olleesta kapeasta vyöhykkeestä, jota nokikerros 2:n peitti, saatiin useita löytöjä, (mm. L. 259, veitsiharkko).

Rakenteen itäosan matalan painuman tulkinta on ongelmallinen. Kellariksi se vaikuttaa liian matalalta, eivätkä siitä saadut löydöt poikkeaa muusta löytömateriaalista. Profiilissa 4 näkyvä painuman alapuolinen värjäytynyt hiesu saattaa yhdessä maaston kaltevuuden kanssa tarjota ratkaisun. Koska maasto ja koko rakenne viettää heikosti kaakkoon on painuma rakenteen matalimmalla kohdalla. Kyseessä voisi niin ollen olla eräänlaisena viemärinä toiminut rakenne, joka olisi johtanut lika- ja jätevedet pois rakennuksesta. Näin likavesien sisältämät ravinteet olisivat värjänneet painuman alapuolisen hiesun. Tulkinta jää kuitenkin avoimeksi.

Profiileissa havaittu hiesumainen häiriö nokikerros 2:n ja lattiataason äärialueilla saattaa liittyä seinärakenteeseen. Kyseinen

häiriö voi olla mahdollisen multapenkin jäännös. Ilmiötä ei kuitenkaan saatu tasossa dokumentoitua.

Tutkittu muinaisjäännös on tulkittu asumuksen jäänteiksi, johon liittyy kiuasmainen tulisija ja oleskelun tuloksena asumuksen peittämälle alueelle syntynyt käyttötaso.

Löydöt — ajoitus ja levintä

Tasokaivausalueelta tuli löytöinä mm. ikkunalasia, astioiden paloja, luuta ja sekalaista metalliesineistöä. Modernit löydöt on talletettu vuodelta 1990, mikäli niitä ei ole valmistettu teollisesti. Sen sijaan vuonna 1991 moderneja löytöjä ei talletettu. Tosin niitä ei tavattukaan keskeisimmän kiinteän jäänteen yhteydestä.

Kohdetta peittäneen kiveyksen pintakerroksista, saatiin muutamia nuoria esineitä, kuten ikkunalasin palasia, keramiikkaa ja nauvoja. Syvemmistä kerroksista moderneja löytöjä saatiin vain kohdista, joissa nokikerros 2 oli rikkoutunut sekä rakenteen ulkopuolisista, sitä nuoremista jäänteistä. Itse rakenteen itälaidalla ollutta kuokkapeltoa (kukkamaata?) ei heti tunnistettu nuoremmaksi jäänteeksi, koska sen maaperässä oli myös ilmeisen vanhoja esineitä. Varmuudella myöhemmäksi häiriöalueeksi se paljastui vasta syvältä löytyneitten nuorten esineiden vuoksi. Löytöjä, jotka saattavat liittyä ajoituksellisesti keskiaikaiseen rakenteeseen, tuli myös rakenteen ulkopuolelta peltokerroksesta. Tällaisia löytöjä ovat edellä koeojan kuvauksen yhteydessä mainittujen lisäksi avaimen katkelma (L. 81), hioin (L. 82), rautapiikki (L. 203), pronssilevyn kappale (L. 223) hevosenkenkänaula (L. 240), ruodollinen rautaveitsi (L. 241) ja kolme pajatakoista naulaa (L. 78, 214 ja 143).

Osin kiveyksen lomasta, osin sen alapuolelta saatiin löytöinä pajatakoisia leveäkantaisia rautanauvoja, savitiivistettä, palanutta ja palamatonta luuta, tuluskiviä, pronssipellin ja pronssivartaan katkelmia sekä muutamia yksittäisiä metalliesineitä. Löydöt keskittyvät pääosin alueelle, jonka nokikerros 2 peitti. Tämän kerroksen alta ei löytöjä tehty.

Pintaturpeen alta ja peltokerroksesta sekä muutamasta selvärajaisesta kuopasta tavattiin modernia esineistöä, mm. nauvoja ja tiilenpaloja. Sen sijaan kiveyksestä ja sen reunoilta pintamaan alapuolelta tavatut naulat ovat leveäkantaisia ja käsityönä pajassa takomalla valmistettuja. Naulojen varren poikkileikkaus on joko neliömäinen tai litteä. Näitä nauvoja on 27, kun mukaan lasketaan myös varmat naulojen kantakatkemat. Lisäksi on joukko korrosoituneita rautavartaan katkemia, joista lienee osa naulojen varren katkemia. Naulojen levintä painottuu kiveyksen ja alemman nokikerroksen reuna-alueille niin, että ne menevät osittain lomittain muun kiveyksen alueelta saadun muun löytämateriaalin kanssa. Sijanniltaan yksittäinen on ruudusta p 993/i 1988 (L. 204) saatu naula. Merkittävää on se, että muuta löytömateriaalia ei juurikaan ole naulojen rajaaman alueen ulkopuolella. Erityisen selvästi tämä näkyy alueen parhaiten säilyneellä eteläreunalla. Kohteen länsiosa ei tässä mielessä ole kaivausteknisesti vertailukelpoinen. Se kaivettiin alueen p 988-990/i 1090-1092 osalta yhtenä 2 x 2 metrin ruutuna ja näin seuralöytöjen talteenottotarkkuus jäi heikoksi.

Rakenteen alueelta saatu hevosenkenkänaula (L. 240) on kuokkapellon aiheuttamasta häiriöstä, josta tavattiin myös liitupiipun varren katkelma sekä kuonaa. Tyypiltään se on samanlainen kuin koeojan ruudusta P 990/i 1103 tavatut naulat ja siis muistuttaa suuresti keskiaikaisia hevosenkenkänauloja, mutta se varmuudella sitä ei voi rakenteeseen liittää.

Savitiivistettä saatiin talteen jonkin verran ruuduista p 992/i 1092 (L. 208), p 990/i 1091-1093 (L. 51, 224, 226 ja 227) p 989/i 1092 (L. 242) ja p 988/i 1090 (L. 133). Näistä neljä viimeksi mainittua on varmuudella saatu lattiatasosta tai heti sen yläpuolelta. Ruudussa p 992/i 1092 olleissa savitiivisten palasissa osassa on samanlaisia merkkejä niiden käytöstä tiivisteinä kuin esimerkiksi ruutujen p 990/i 1093 ja p 989/i 1092. Niinpä myös ne voi melkoisella varmuudella liittää tutkittuun rakenteeseen, kiuasuuniin. Savitiivisten ja naulojen levintä vastaa käyttötasoksi tulkitun alemman nokikerroksen aluetta. Alueen pohjoisosassa, missä käyttötaso erottui heikosti, kyseiset löydöt täydentävät kuvaa rakenteen laajuudesta.

Palanut luu⁸ keskittyi enimmäkseen ruutuihin p 989-991/i 1091-1093. Sitä tavattiin myös viereisistä ruuduista maittuun keskittymään liittyvänä. Erityisen runsaasti palanutta luuta esiintyi noen ja hiilen värjäämässä turvemaisessa kerroksessa nokikerrosten välissä. Pienempi keskittymä havaittiin pisteen p 989/i 1095 ympärillä. Lisäksi yksittäisiä palaneen luun kappaleita löytyi myös muualta alemman nokikerroksen alueelta.

Palamatonta luuta löytyi lukumääräisesti huomattavasti vähemmän kuin palanutta luuta. Ensimmäisen kivikerran alta löytyi palamatonta luuta aivan kiveyksen eteläosasta kahdesta kohtaa (L. 161 ja L. 162). Näiden liittyminen rakenteeseen on epävarmaa. Alueen keskiosasta, alemman nokikerroksen päältä, saatiin löytöinä eläimen hammas (L. 248) ja T-muotoinen luu (L. 263)⁹, jossa on selviä teräaseen jälkiä. Kolmas palamattoman luun löytö kiveyksen alapuoliselta alueelta on eläimen leukaluu (L. 225)¹⁰. Se sijaitsi kohdassa p 990,45/i 1092,10 nokikerros 2:n päällä olleessa turvemaisessa kerroksessa.

Tuluspiitä saatiin löytöinä yhteensä 11 kappaletta. Pii keskittyi ruutuihin p 991/i 1091 (L.217, 5 kpl) ja p 988/ i 1096 (L. 148, 3 kpl., alempi nokikerros).Lisäksi yksi pii löytyi ruuduista p 990/i 1091 (L.45, yhdessä palaneen luun kanssa), p 992/i 1092 (L. 209) ja p 989/i 1095 (L. 254). Viimeksi mainittu sijaitsi alueen itäreunan painumassa alemman nokikerroksen päällä. Löydöt 209 ja 217 saatiin suhteellisen pinnasta, mutta niiden löytöalueella likamaakerros ei ollut yhtä vahva kuin muualla. Lisäksi alueelta tavattiin myös muita ilmeisen vanhoja löytöjä samalta tasolta. Kvartsinen tuluskivi saatiin ruudusta p 989/i 1094 (L. 251) nokikerros 2:n päältä. Siinä, kuten myös useissa piikivissä, on havaittavissa iskentäjälkiä.

Pronssipellin palasia löydettiin kaikkiaan kahdeksantoista. Osa pellin kappaleista on lävistettyjä ja muutamissa rei'issä on jäljellä

⁸ Arvo Ohtonen on käynyt läpi Kellon kaivausten luumateriaalin ja kaivausalueen poltetuissa luissa oli jäänteitä seuraavista eläimistä: peura/nauta, lammas, hylje, ahven ja hauki. Ks. liite Luumääritykset.

⁹ Ohtosen mukaan peuransarven kappale, ks. liite Luumääritykset.

¹⁰ Ohtosen mukaan peuran leukaluu, ks. liite Luumääritykset.

pronssiniitti. Joissakin palasissa on havaittavissa leikkuujälkiä. Vaikka pellin palaset eivät muodosta selviä keskittymiä, on niiden levinnässä havaittavissa tiettyä painottumista alueen länsi- ja itäosiin. Lännessä kappaleet sijaitsivat etupäässä noen värjäämässä turvemaisessa kerroksessa tai nokikerros 2:n päällä yhdessä palaneen luun ja pajatakoisten naulojen kanssa ja idässä nokikerros 2:n päällä. Yksi palasista (L. 223) löytyi hiilensekaisesta peltokerroksesta. Kaivausten alkuvaiheessa koeruudusta p 990 /i 1096 (L. 68) saadun kappaleen löytöyhteys ei ole täysin selvä. Se voi olla peltokerroksesta, mutta se voi olla myös rakenteeseen liittyvästä nokikerroksesta, joita molempia koeruudun löytötasossa oli esillä. Pronssisuikaleen ja -vartaan palasia löytyi yhteensä kolme (L:t 250, 246 ja 245). Näistä 245 ja 250 ovat alemman nokikerroksen päältä ja 246 nokikerroksen päällä olleesta saven ja kivien sekaisen kerroksen alaosasta. Katkelmallisia pronssipellin palasia tunnetaan useista keskiaikaisista kohteista.¹¹ Ne liittyvät keskiajalla yleistyneeseen perinteeseen, joka ajoittunee 1200-1300-luvuille.¹² On luultavaa, että paikalla on käsitelty vanhoja kupariastioita, joiden peltiä on edelleen työstetty esineiksi ja niitilliset tai muuten rikkonaiset astianpalaset ovat jätteenä joutuneet lattiatasoon.

Yksittäisistä metalliesinelöydöistä selvästi kiveyksen alaiseen kulttuurikerrokseen kuuluu muutaman tunnistamattoman rautakatkelman lisäksi pronssinen vyönhela (L.84), pyöreä tinahela (L. 130) ja rautainen veitsiharkko (L. 259). Pronssinen vyönhela on suorakaiteen muotoinen ja siinä on kaksi pientä niittiä. Hela löytyi toisen heti turpeen alla olleen irtonaisen hiilikeskittymän alapuolisesta turvemaasta nokikerroksen päältä kohdasta p 990,15/i 1096,00. Tällaiset helat Kivikoski ajoittaa lähinnä ristiretkiaikaisiksi, mutta mainitsee niiden käytön jatkuneen

¹¹ Esimerkiksi Jukka Luoto, s. 94; Jussi-Pekka Taavitsainen, *Ancient Hillforts of Finland*, SMYA 94, (Helsinki 1990), s. 201-204; Thomas Wallenström, "Om de arkeologiska undersökningarna på Kyrkudden i Hietaniemi s:n och kolonisationen av Tornedalen" *Nordkalotten i en skiftande värld — kulturer utan gränser oca stater över gränsen*, Studia Historica Septentrionalia 14:1, (Jyväskylä 1987), s. 158.

¹² Gustav Trotzig kirjeessään Wallenströmille. Wallenström, s. 158, nootti 44.

Karjalassa vielä 1300-luvulla.¹³ Vastaavanlainen hela tunnetaan myös Hietaniemen Kirkkoniemestä.¹⁴

Tinahelan tarkkaa löytökohtaa ei tunneta, mutta se löytyi kiveyksen alta alemman nokikerroksen päällisestä turvemaasta, joka sisälsi palanutta luuta ja pronssipellin kappaleita. Hela on todennäköisesti keskiaikainen. Esimerkiksi Lundista on löydetty tyyllisesti lähes samanlainen suitsien osaksi määritelty tinahela, joka tosin kooltaan on jonkin verran suurempi. Se on ajoitettu vuosiin 1150-1200.¹⁵

Veitsiharkko sijaitsi pienten kivien alla nokikerros 2:n päällä kohdassa p 988,18/i 1092,54. Kyseessä on levymäinen suorakaiteen muotoinen rautaharkko, jollaiset olivat käytössä keskiajalla. Kaivausjohtajan mukaan niitä tunnetaan Turun Koroisten alueen kaivauslöydöistä 1200-1300-luvuilta.

Kiveyksen pohjoispuolelta, missä kulttuurikerros oli huomattavasti ohuempi kuin kiveyksen alla, tehtiin seuraavat esinelöydöt: rautapiikki (L. 203), rautapadan reunakappale (L. 205), rautainen nuolenkärki (L. 213), rautarengas (L. 222) ja pronssisormus (L. 207). Rautapiikki löytyi pelto- ja pohjakerroksen välistä, nuolenkärki ja padan kappale heti turpeen alta heikosta likamaasta ja rengas hiesun ja noen värjäämän maan sekaisesta tasosta. Sormus otettiin talteen hiilen sekaisesta likamaakerroksesta.

Nuolenkärki on ruodollinen, lehdetön ja poikkileikkaukseltaan neliömäinen kärki, jollaisia tunnetaan viikinkiajalta aina 1300-luvulle.¹⁶ Vastaavia tunnetaan myös Koroisten materiaalista. Sormus on tehty kapeasta, litteästä pronssinauhasta ja on tyyppiltään niin yksinkertainen, ettei sen tarkka ajoittaminen ole mahdollista. Tyyppiä on kuitenkin käytetty jo keskiajalla. Naula on samanlainen kuin rakenteesta tavatut, mutta muiden löytöjen

¹³Ella Kivikoski, *Die Eisenzeit Finnlands*, (Helsinki 1973), s. 145, abb.1195.

¹⁴Wallerström, s. 157.

¹⁵Kjell Bergman och Ingmar Billberg, "Hästuprustning" *Uppgrävt förflutet för PKbanken i Lund. En investering i arkeologi.*, *Archaeologica Lundensia VII* (Malmö 1976), s.229-230.

¹⁶Luoto, s. 78-79 ja mainittu kirjallisuus sekä s.204, kuva FBH.

ajoittaminen samoin kuin niiden rakenteeseen liittyminen jää avoimeksi.

Kaivausten alkuvaiheessa koeruudusta p 990/i 1096 yhdessä pronssipellin katkelman kanssa talteen saadun S-muotoisista silmukoista valmistetun pronssiketjun (L. 67) löytökerros jäi varmistamatta. Vastaavanlaisia ketjuja tunnetaan ristiretkiäikäisistä yhteyksistä.¹⁷ Samasta ruudusta löydettiin myös avaimen katkelma (L. 81). Kyseessä lienee keskiaikainen, kädensijaltaan kolmiomainen avain, jollaisia tunnetaan mm. Lundin kaivauslöydöistä. Ei ole varmaa, ovatko nämä peltomaasta vai ehjistä rakenteeseen liittyneestä kerroksesta. Kumpaakin oli esillä koeruudun löytötasossa. Kuitenkin on otettava huomioon, että pronssipellin taitteen sisään oli jäänyt ruskeaa turpeenkaltaista humusmaata, joka oli pitkälti samanlaista kuin rakenteesta lattiakerroksena tavattu. Tämä viittaa siihen, että ainakin ko. löytö on peräisin rakenteesta. Ketju ja avaimen katkelma liittynevät toisiinsa. Kyseessä on todennäköisesti vyössä kannettu avain ja sen kantolaite. Nämä voitaneen yhdistää lattiatasosta löytyneeseen suorakaiteen muotoiseen vyönhelaan. Mielellään yhdistäisi keskiaikaiseen käyttöyhteyteen myös ruudusta tavatun harmaaliuskeisen hiomen (L. 82).

Esineistön perusteella saatava ajoitus näyttää viittaavan vahvasti 1000-1300-luvuille jKr. Kun alueen korkeus on 7 metriä y.m.p., saadaan sen perusteella varhaisimmaksi mahdolliseksi ajankohdaksi, jolloin alue on ollut kuivaa maata, vuoden 1200 tienoo. Kun otetaan huomioon noin metrin tulvaraja, jolloin ranta on sijainnut noin 30 metrin päässä kohteesta, liikutaan ajallisesti vuoden 1300 paikkeilla. Tämä sopii hyvin esineajoituksen antamiin rajoihin. Tuki ajoitukselle saataneen mahdollisesti myöhemmin tehtävistä hiiliajoituksista.

Johtopäätökset

Ensinnäkin on todettava, että kiveyksen alta ei ole yhtään modernia löytöä ja että sen ulkopuoleltakin saadut ei-modernit

¹⁷Kivikoski, s.137, abb. 1106.

löydöt sijoittuvat aivan sen lähiympäristöön. Pajatakoiset naulat sijoittuvat pääasiassa kiveyksen äärialueille, ikäänkuin sen ydinosaa kiertäen. Pronssipellin kappaleet ja muut löydöt saatiin joko naulojen osoittamalta alueelta tai sen sisäpuolelta. Erityisen selvästi tämä tulee esille rakenteen eteläosassa. Valtaosa löydöistä saatiin vahvan lika- ja nokimaan alueelta. Itä- ja koillisosa oli osin myöhemmän toiminnan vaurioittamaa (aura- ja kuokkapellot, kivikuoppa II).

Yksittäisten ajoittavien löytöjen, kuten pronssiketjun, pronssi- ja tinahelan, nuolenkärjen ja veitsiharkon levintä käy yhteen nokikerros 2:n kanssa. Palanut luu keskittyi rakenteen länsiosaan kiukaaksi tulkitun kiveyksen luoteispuolelle. Merkittävää on löytöjen puuttuminen kiukaaksi tulkitun kiveyksen kohdalla. Pohjoisimmista löydöistä sormus ja yksi tuluspiin palanen saatiin ruudusta p 992/i 1092. Samasta ruudusta tavattiin myös savitiivistettä. Näitä kauempana löytöalueen keskuksesta ovat vain yksi raudanpala, rautapadan reunakappale ja rautapiikki, joiden ajoitus ja liittyminen rakenteeseen jää epävarmaksi.

Tutkimusten kohteena oli keskiaikainen asuinrakennus. Tähän viittaavat paitsi löytöjen luonne, etenkin savitiiviste ja naulat, sekä niiden levintä myös jäännöksen eräät rakenteet. Tällaisia ovat etenkin löytöalueen kulmaan sijoittuva kiukaaksi tulkittu palaneen kiven ja saven keskittymä, siihen liittyneet puurakenteen jäänteet sekä löytöjen levintää vastaava todennäköinen käyttötaso, humuksen sekainen maa ja sen alainen ns. palokerros 2. Löytöjen antama ajoitus 1200-luvun lopulta 1300-luvun alkupuolelle sopii hyvin niihin harvoin rakennusteknisiin havaintoihin, joita kohteesta on.

Kaivaushavaintojen perusteella voidaan pyrkiä jossain määrin hahmottelemaan myös rakennuksen sijoittumista ja sen kokoa. Mikäli kiukaan rakennepuiden antamaa suuntaa voidaan pitää lähtökohtana, on kiuas sijainnut melkoisen tarkasti väliilmansuuntien mukaisesti. Tällöin on luonnollista ajatella, että myös itse rakennus olisi ollut saman suuntainen. Kun tämän perusteella alueelle ajatellaan noin 6–6,5 x 6–6,5 metrin kokoinen neliö väliilmansuuntien mukaisesti niin, että kiukaana pidetty kiveys jää

tämän eteläisimpään nurkkaan, voidaan sen havaita vastaavan sekä löytöjen levintää että ns. käyttötasoksi (lattiaksi) tulkittua alempaa nokikerrosta.

Kyseessä voi olla palanut rakennus, mutta varsinaisten hiiltyneiden rakennepuiden puuttuminen sekä se, etteivät esineet ole palaneita, esimerkiksi tinahela olisi kuumuudessa todennäköisesti sulanut, viittaavat paremminkin joko paikalleen maatuneeseen tai paikalta siirrettyyn rakennukseen. Ensin mainittua oletusta tukevat löydöt, etenkin naulat, sekä turvemainen kerros, joka osin olisi tulkittavissa maatuneeksi puuksi. Oletusta vastaan on puolestaan juuri tuo maatuneen puun vähäisyys, etenkin oletettujen seinälinjojen kohdalla. Seinälinjat tosin sijaitsevat aivan rakenteen ydinosa muutoin suojanneen kiveyksen reunoilla tai sen ulkopuolella, joten niiden säilyminen on ilmeisesti ollut heikkoa.

Rakennuksen tarkkaa mallia ei voida täysin rekonstruoida. Rakenteen koko näyttäisi sopivan hirsirakenteeksi. Ilmeisesti ainakin osa nauloista liittyy rakenteeseen. Asumuksen nurkassa on sijainnut kiuasmainen tulisija, jota tukenut puinen kehikko ja jonka tiivisteenä on käytetty savea.

Kenties kyse on tarkoituksellisesti hylätystä, vanhentuneesta rakennuksesta, jonka kelpoiset osat (esim. hirret) on käytetty hyväksi ja loppujen on annettu maata paikoilleen - ehkä jäänteet on peitetty kiveyksellä jo tuolloin. Todennäköisenä voidaan myös pitää sitä, että viereistä peltoa tehtäessä vanha kiukaanperusta on estänyt pellon laajentamisen länteen ja että pellostä on sekundäärisesti heitetty lisää kiviä maatuneen kiukaansijan ja rakennuspohjan päälle.

Lukuisat asumiseen liittyvät esineet ja mm. luunjäänteet viittaavat asuinrakennukseen, eivätkä sieltä tavatut metallikäsityön jäänteet viittaa sinänsä pajaan tms., vaan soveltuvat kotona harjoitetuksi käsityöksi.

KAIVAUSTEN TULOKSISTA

Kaivausten tavoitteena ollut pyrkimys löytää Kellon keskiaikainen kappeli ei siis toteutunut. Tutkimukset Satalahden mäellä olivat alueellisesti ja metodisesti varsin kattavat. Aikaisempien kirkollisten kohteiden kaivausten antamat kokemukset viittaavat siihen, että kappelin ja kirkkomaan jäänteitä ei voi käytännössä kokonaan hävittää tavallisessa asutustoiminnassa.

Mahdollisen kirkollisen toiminnan kannalta keskeisimmimpänä pidetyltä Satalahdenmäen alueilta saadut tulokset eivät kuitenkaan antaneet minkäänlaisia viitteitä kappelin tai siihen liittyvän kalmiston olemassa olosta.

Kappelitutkimuksen ansiosta saatiin kuitenkin konkreettisia tietoja ensimmäistä kertaa varhaiskeskiaikaisen asutuksen jäänteistä pitkältä Saloisten ja Kemin väliseltä Pohjanrannalta. Koska tutkittu kohde sijaitsee Kellon kylän varhaisimman asutuksen vaiheilla, voitaneen sitä pitää tämän 1500-luvun asiakirjoista tunnetun kiinteän asutuksen suoranaishana edeltäjänä. Löytömateriaalin perusteella kylän alkuvaiheet voidaan ajoittaa vuosien 1200- ja 1300-lukujen taitteeseen. Tämä ajankohta on noin 100 vuotta vanhempi, kuin historian tutkimuksessa on perinteisesti ajateltu.¹⁸

Vaikka talteensaatu materiaali on määrällisesti suhteellisen rajallinen, antaa se kuitenkin välähdyksen siitä materiaalisesta kulttuurista, joka alueella on vallinnut asutuksen alkuaikoina. Sen perusteella voidaan myös jossain määrin selvittää asutuksen luonnetta ja alkuperää.

Oulussa 2.9.1994

Pentti Koivunen
Arkeologian lehtori
Kaivausjohtaja

Mika Sarkkinen
HuK
Apulaisjohtaja

¹⁸Jussila, s.14-18; Vahtola, s. 9-10.

LUUMÄÄRITYKSET

HAUKIPUDAS, KELLO, Satalahti (Lopakka)
1990-1991 (KS-90 ja KS-91)

Liite tutkimus- ja kaivauskertomukseen

Kellon Satalahdesta löydettiin palaneita ja palamattomia luunpalasia 33 kaivauskohdasta. Määrityskelpoisia luita oli vain muutamia. Kaikkiaan aineistosta pystyttiin tunnistamaan varmuudella 7 eläintä: Ahven 1 yks., hylje 2 yks., lammas 2 yks. ja peura 2 yks. Lisäksi aineistossa on yksi ilmeisesti hauen nikama ja kaksi peuran tai naudan luuta. Määritetyt luut löytyivät seuraavista kohteista:

Löytö no. 42 ruudusta p. 990 i 1090. I kerros sisälsi 50 palanutta luuta. Yksi luista oli määrityskelpoinen: hylkeen varvas- tai sormiluu.

Löytö no. 98 koeruudusta p. 990 i 1102. Ruudun kahdesta luusta toinen oli varsin hyvin säilynyt luu lampaan nilkasta.

Löytö no. 129 ruudusta p. 988 i 1090 I kivikerran jälkeen. Löytö sisälsi kaivauksen suurimman luumäärän: 162 luun palasta. Niistä voitiin varmuudella määrittää varsin hyväkuntoinen hylkeen varvas- tai sormiluuun pää. Lisäksi näytteissä oli pieni pala peuran tai naudan varvasluusta sekä ilmeisesti hauen selkänikama.

Löytö no. 134 ruudun p. 988 i 1090 I nokikerroksesta tai alemmaa. Ruudusta löytyi 9 palanutta luuta. Niistä yksi oli pieni pala peuran tai naudan varvasluusta.

Löytö no. 225 ruudusta p. 990,45 i 1092,10. II nokikerroksen päältä olevasta turvemaisesta kerroksesta löytynyt leukaluu oli hampaiden perusteella peuran.

Löytö no. 229 sisälsi kolme palanutta luuta ruudusta p. 990 i 1093. Niistä kaksi oli hyväkuntoisia ja määrityskelpoisia. Toinen oli ahvenen pään luu ja toinen lampaan kyynärluun pää.

Löytö no. 263 ruudusta p. 988,90 i 1090,50-55 alemman nokikerroksen päältä löytynyt kaivauskertomuksessa mainittu T-muotoinen luu on peuran sarvesta.

Näytteistä koeruudun 98 lammasta lukuunottamatta määritellyt eläimet ovat vanhimmista keskiaikaisista osista kaivausta. Vaikka määrityskelpoinen aineisto on hyvin pieni niin hylkeen pyynnillä ja kalastuksella voidaan arvioida olleen tärkeä merkitys merenrannan asukkaille. Myös peurojen pyynti lienee ollut tärkeässä asemaassa.

Arvo Ohtonen, FL
Oulun yliopisto
Eläintieteen laitos

7.9.1994

ARKISTOTIEDOT

Haukipudas, Kello, Satalahti

Historiallisen ajan kaivaus 4.-21.6.1990 ja 27.5-7.6.1991

Kaivaustunnus: KS-90 ja KS-91

Kunta: Haukipudas

Kylä: Kello

Tila: Matalamäki 43:53

Maanomistajat: Heli Kähkönen, 76480 Duclair, Chateau du Romare, France ja Minna Meriläinen, Ilmarinkatu 8 A 29 00100 Helsinki

Peruskartta: 2533 07 KELLO

Kaivausalueen kiintopiste: Haukiputaan kunnan kiintopiste, koordinaatit: p=722798,739; i=563089,733; z=7,35 m. m.p.y.

Löydöt: KS 1-288 (sisältää myös näytteet)

Diat: 17682 - 18131

MV-negatiivit: 7-3-4-1 - 7-10-2-36 (1990) ja
7-10-3-0 - 7-13-4-36a (1991)

Kaivauksesta on myös videokuvanauhaa.

KÄYTETTY KIRJALLISUUS

Bergman, Kjell ja Billberg, Ingmar, "Hästuprustning" *Uppgrävt förflutet för PKbanken i Lund. En investering i arkeologi.*, Archaeologica Lundensia VII (Malmö 1976).

FMU, *Finlands Medeltidsurkunder V* (Helsingfors 1928).

Julku, Kyösti, Keskiaika. *Faravidin maa, Pohjois-Suomen historia.* Studia Historica Septentrionalia 9 (Jyväskylä 1985).

Jussila, Osmo, "Haukiputaan ja Kellon asuttamisesta" *Kellon — Haukiputaan kotiseutujulkaisu II* (Oulu 1966).

Kivikoski, Ella, *Die Eisenzeit Finnlands. (Bildverk und text)* (Helsinki 1973).

Luoto, Jukka, *Liedon Vanhanlinnan mäkilinna.* SMYA 87 (Helsinki 1984).

Luukko, Armas, *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin keskiaika sekä 1500-luku* Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II (Oulu 1954).

Snellman, A. H., *Oulun kihlakunta*. SMYA IX (Helsinki 1887).

Taavitsainen, J.-P., *Ancient Hillforts of Finland*. SMYA 94 (Helsinki 1990).

Vahtola, Jouko, *Haukiputaan seurakunnan historia*. (Kuusamo 1980).

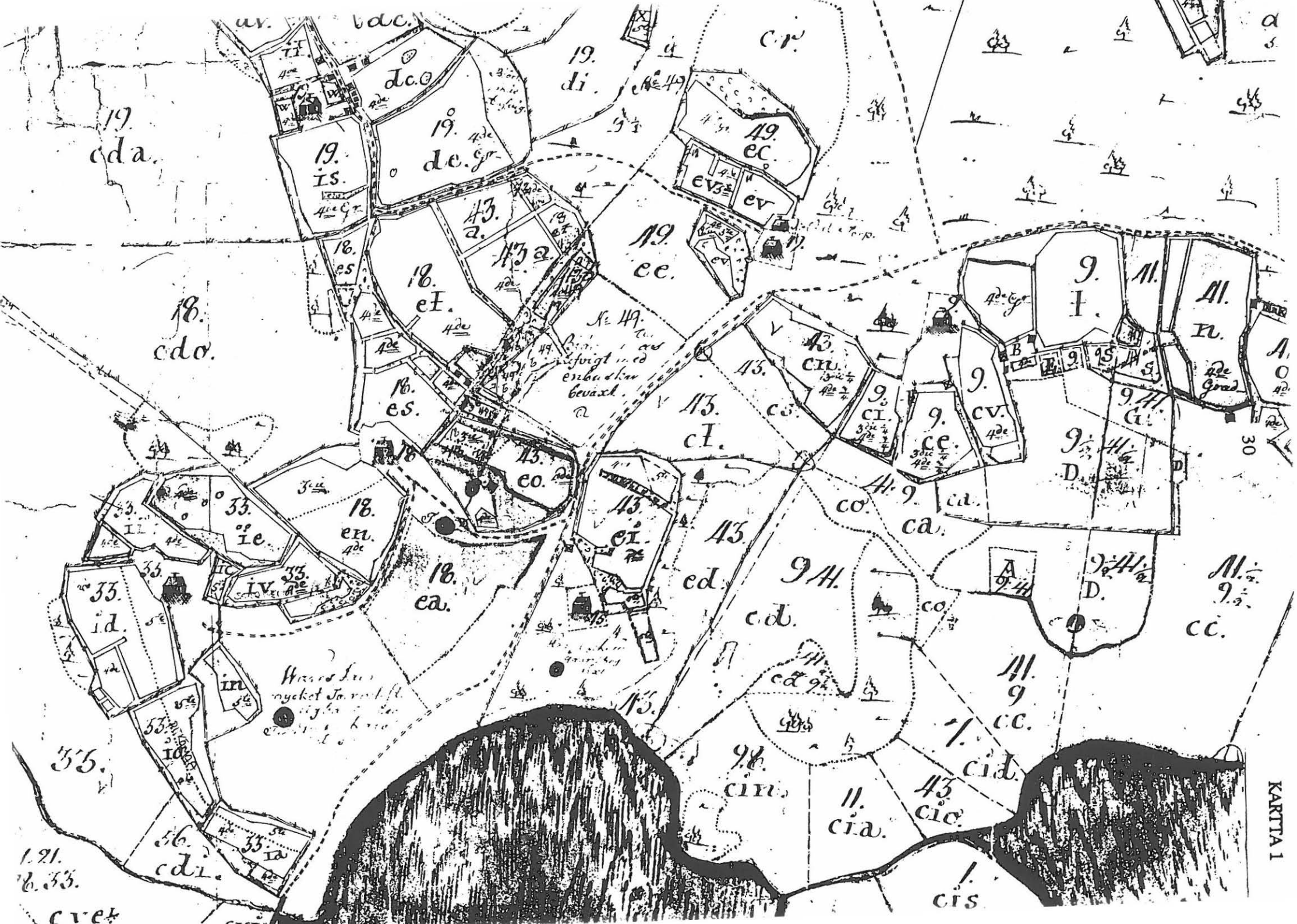
Valonen, Niilo, "Asuminen talonpoikaistalossa keskiaikana" *Historiallisen ajan arkeologia Suomessa*. Turun maakuntamuseo. Raportteja 6 (Turku 1984).

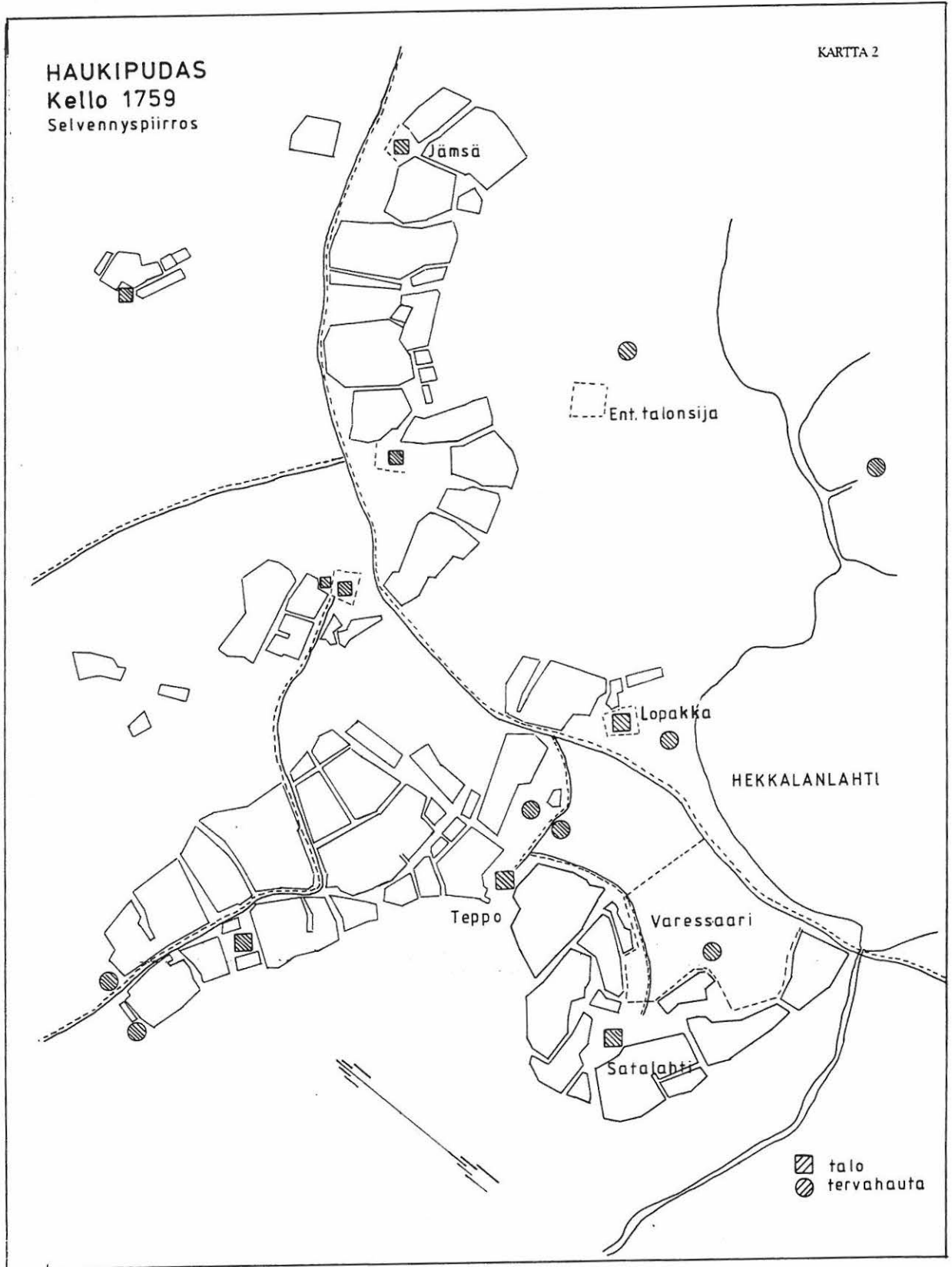
Wallenström, Thomas, "Om de arkeologiska undersökningarna på Kyrkudden i Hietaniemi s:n och kolonisationen av Tornedalen" *Nordkalotten i en skiftande värld - kulturer utan gränsen och stater över gränsen*. Studia Historica Septentrionalia 14:1 (Jyväskylä 1987).

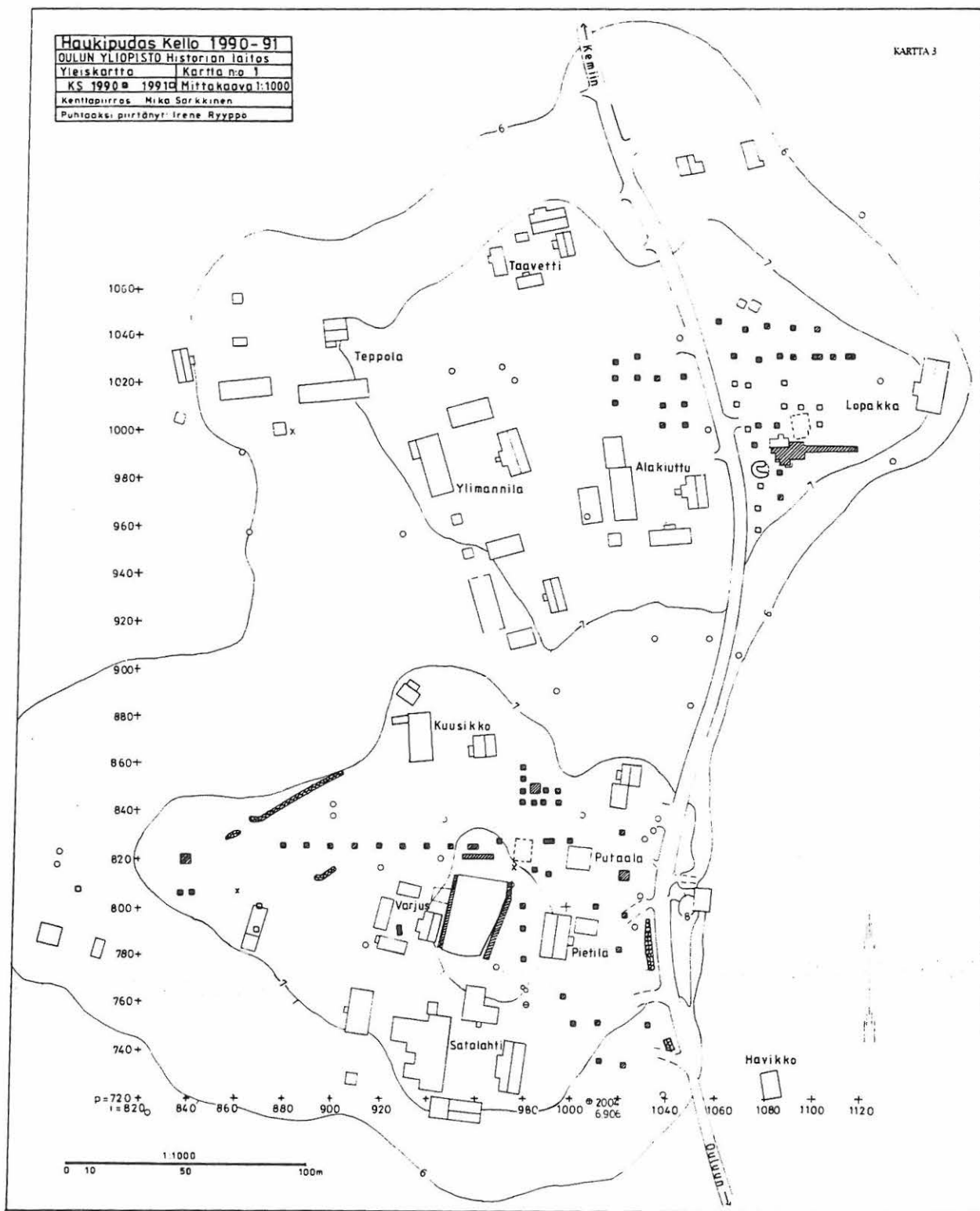
KARTTALUETTELO

Ote peruskartasta 2533 07 KELLO

1. Ote Kellon kylän isojakokartasta 1783-85.
2. Selvennyspiirros edellisestä kartasta.
3. Orientoiva yleiskartta, pohja 1:1000, kaivausalueet korostettu.
- 4 a) Yleiskartta, tutkimusalueen eteläosa, 1:500
- b) Yleiskartta, tutkimusalueen pohjoisosa, 1:500
5. Lopakan vanhan päärakennuksen kellariprofiili, 1:10
- a) kerrostumien laadun mukaan
- b) kerrostumien koodeilla ilmaistuna
6. Selityskartta tasokaivausalueesta, 1:50
7. Vaaituskartta, pinta- ja pohja arvot, 1:50
8. Tasokartta, pintataso, 1:20
9. Tasokartta, välitaso, 1:20
10. Tasokartta, pohjataso, 1:20
11. Profiilikartta, tasokaivausalueen profiilit, 1:20
12. Löytökartta, tasokaivausalueelta, 1:50
13. Tulkintakartta muinaisjäännöksestä, 1:50 (Mika Sarkkinen)

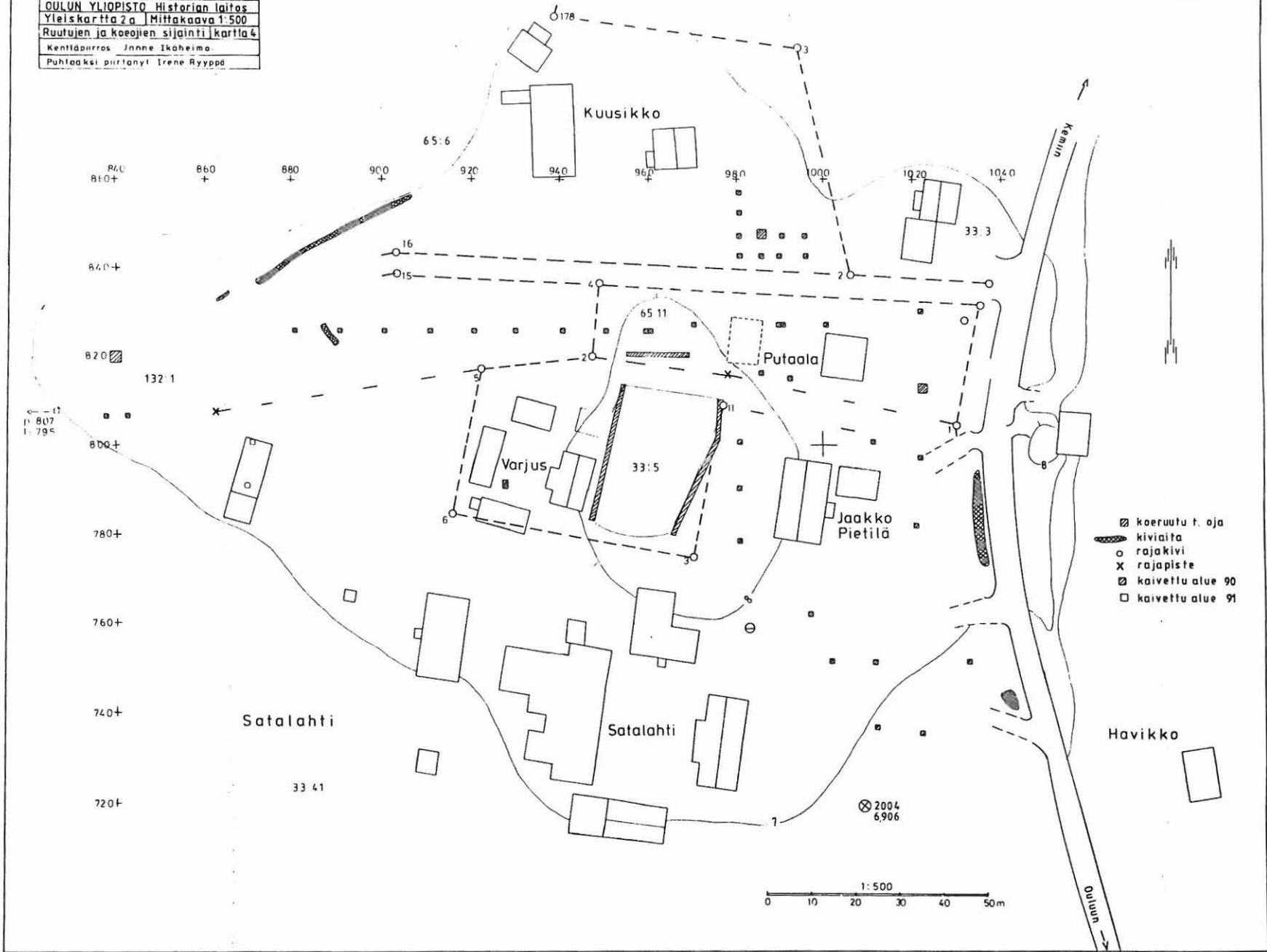

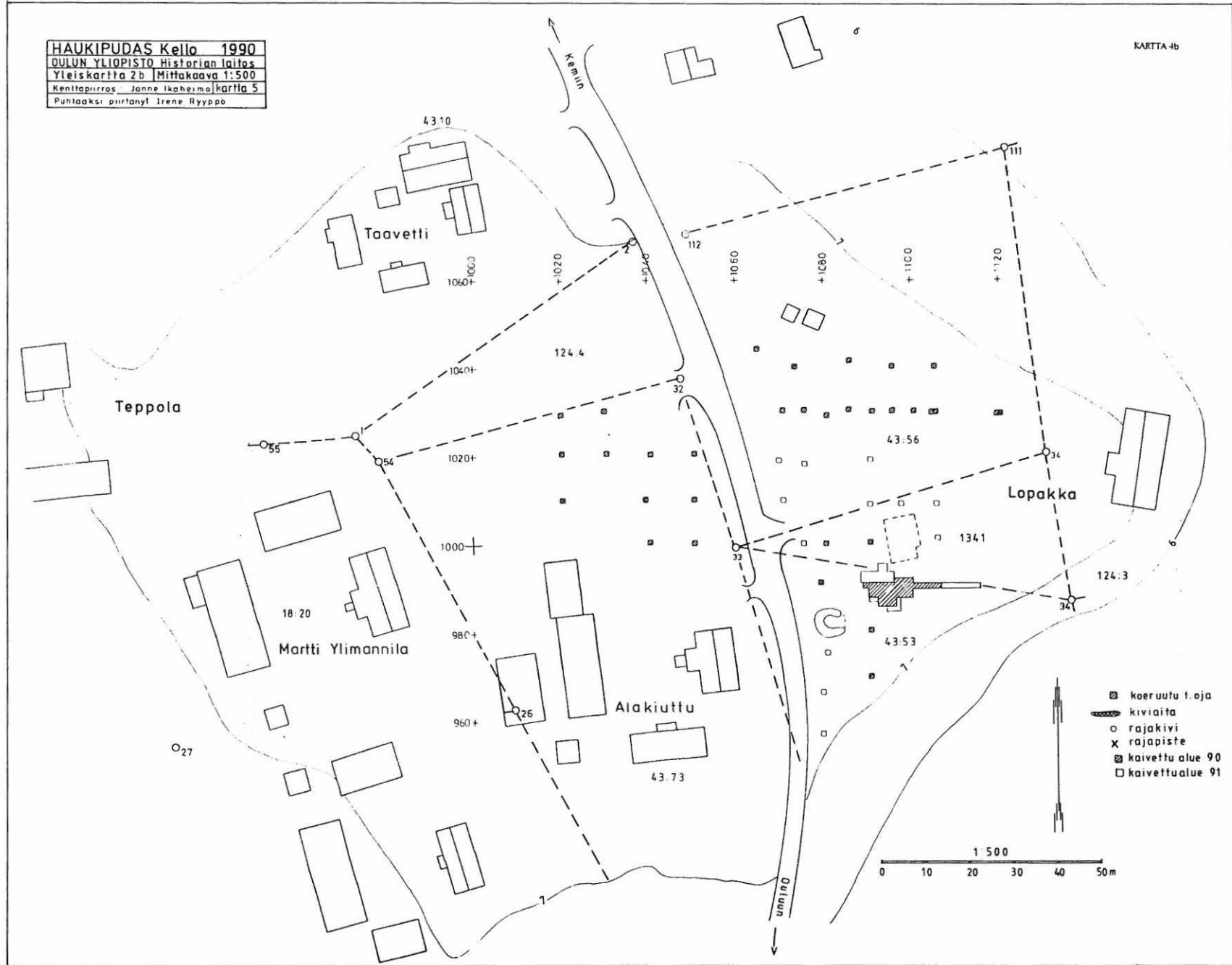
HAUKIPUDAS Kello 1990
 OULUN YLIOPISTO Historian laitos
 Yleiskartta 2 a Mittakaava 1:500
 Ruutujen ja koojen sijainti kartalla
 Kenttäpiirros Janne Ikaheimo
 Puhtaaksi piirtänyt Irene Ryyppö

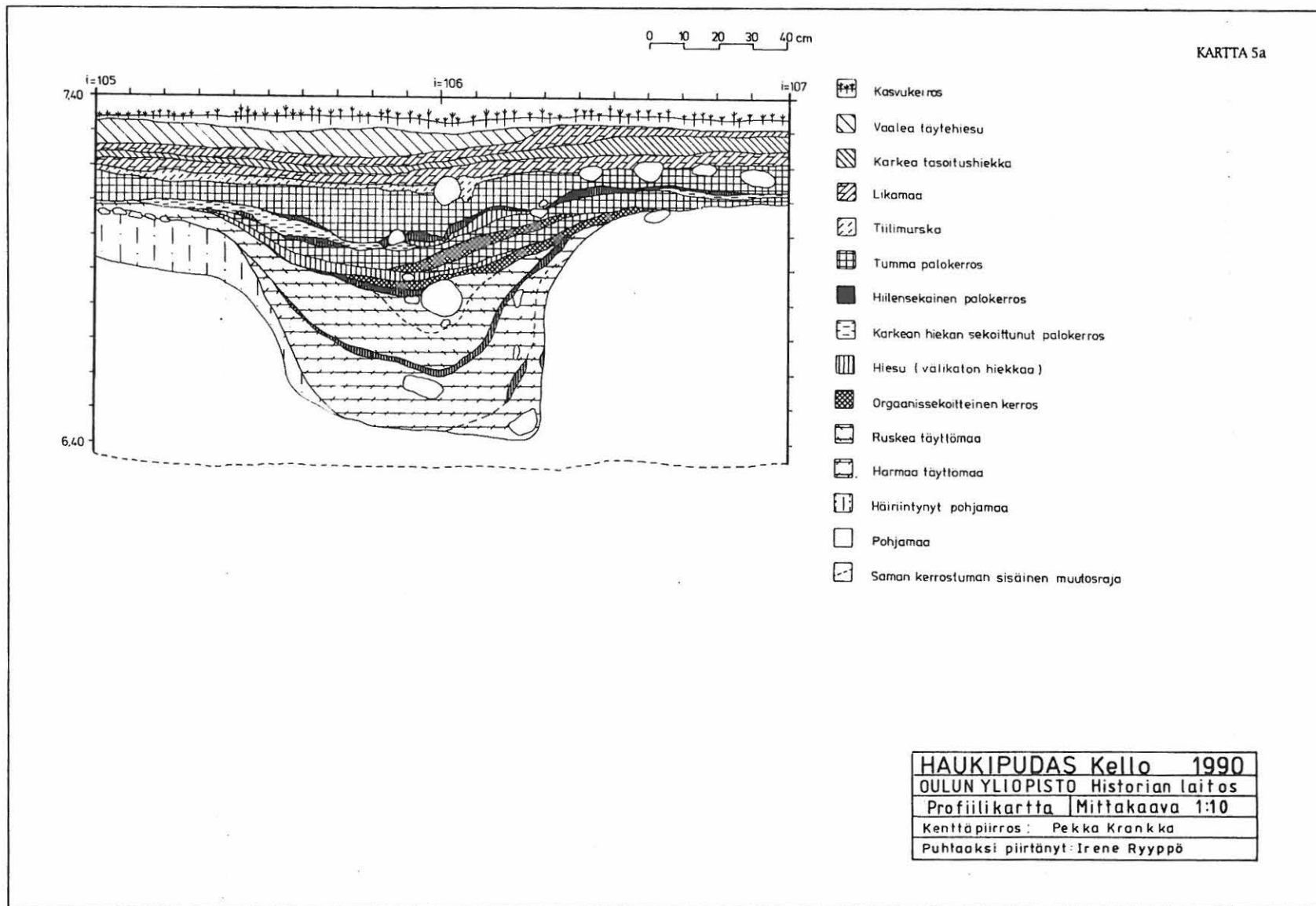
KARTTA 4a

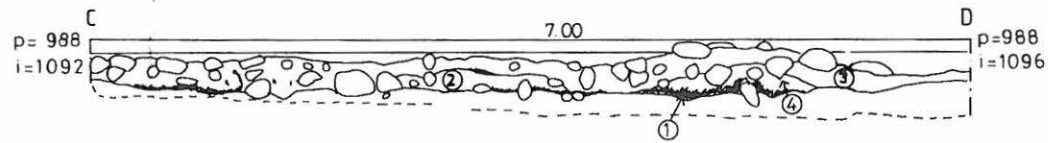

HAUKIPUDAS Kello 1990
 OULUN YLIOPISTO Historian laitos
 Yleiskartta 2b Mittakaava 1:500
 Kenttäpiirros: Janne Ikaheimo/kartta S
 Pintaaksi piirtänyt Irene Ryyppö

KARTTA 4b

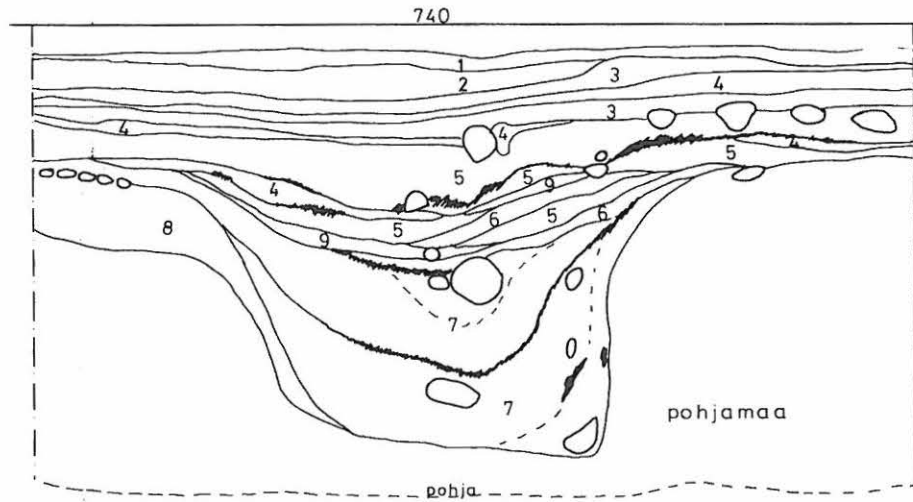

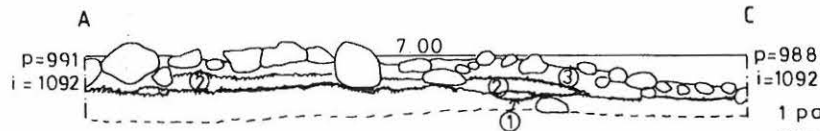

- 1 palokerros (hiiltä)
- 2 lattiataso (pal.luuta ja esineitä)
- 3 kivien sekainen maa
- 4 tiivis multaista ydin

pohjoisreuna ruutu p=1030, i=1105

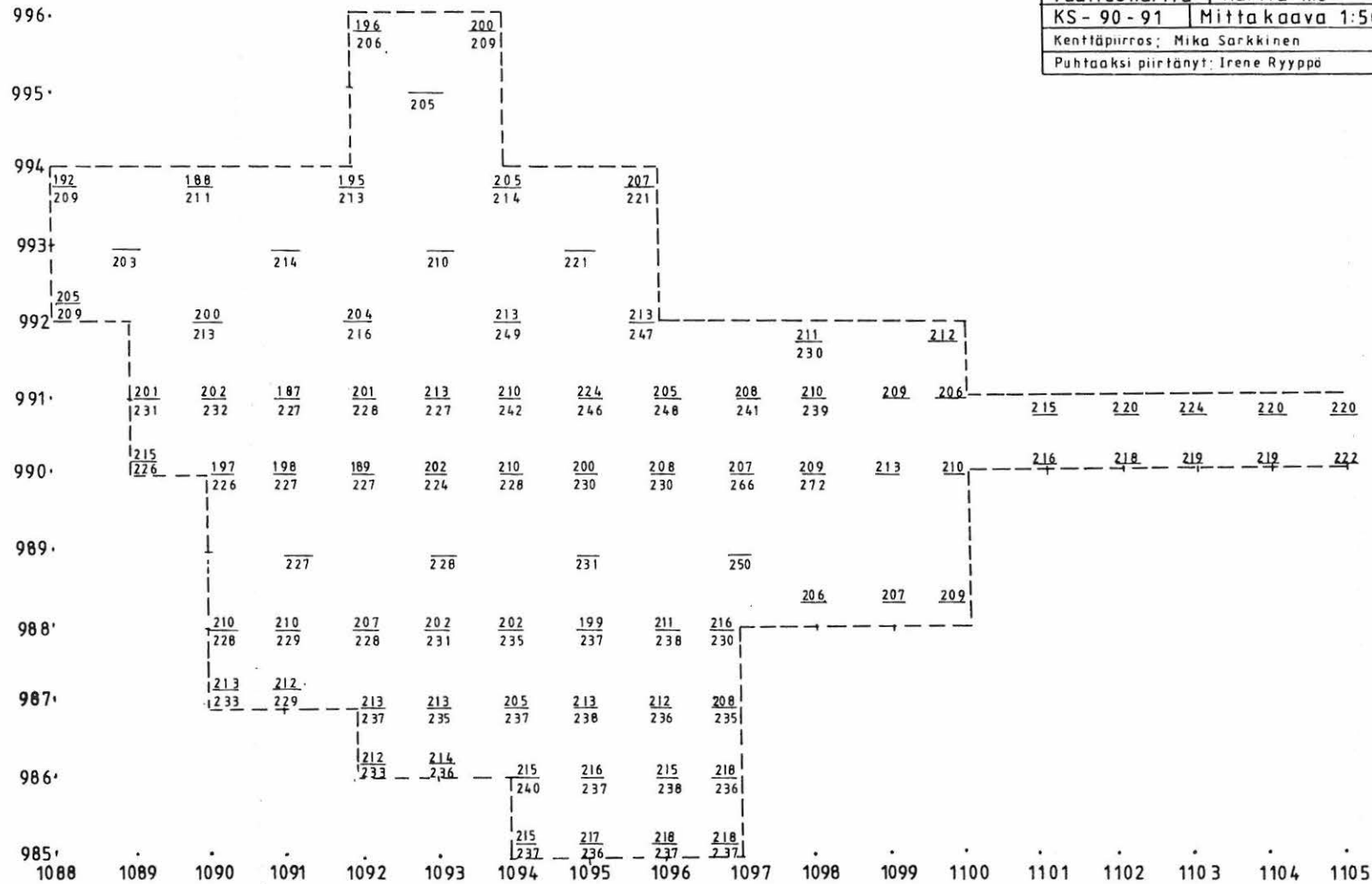
- 1 kasvukerros
 - 2 vaalea täytehiesu
 - 3 likamaa
 - 4 karkeaan hiekkaan sekoittunut peltokerros (tiilimurskaa)
 - 5 tumma palokerros
 - 6 orgaanissekoitteinen kerros
 - 7 ruskea täyttömaa
 - 8 häiriintynyt pohjamaa
 - ▼ hiilensekainen peltokerros
 - 9 hiesu
 - kivi
 - - - saman kerroksen sisäinen muutosraja (ruskea, harmaa)
- kp 165

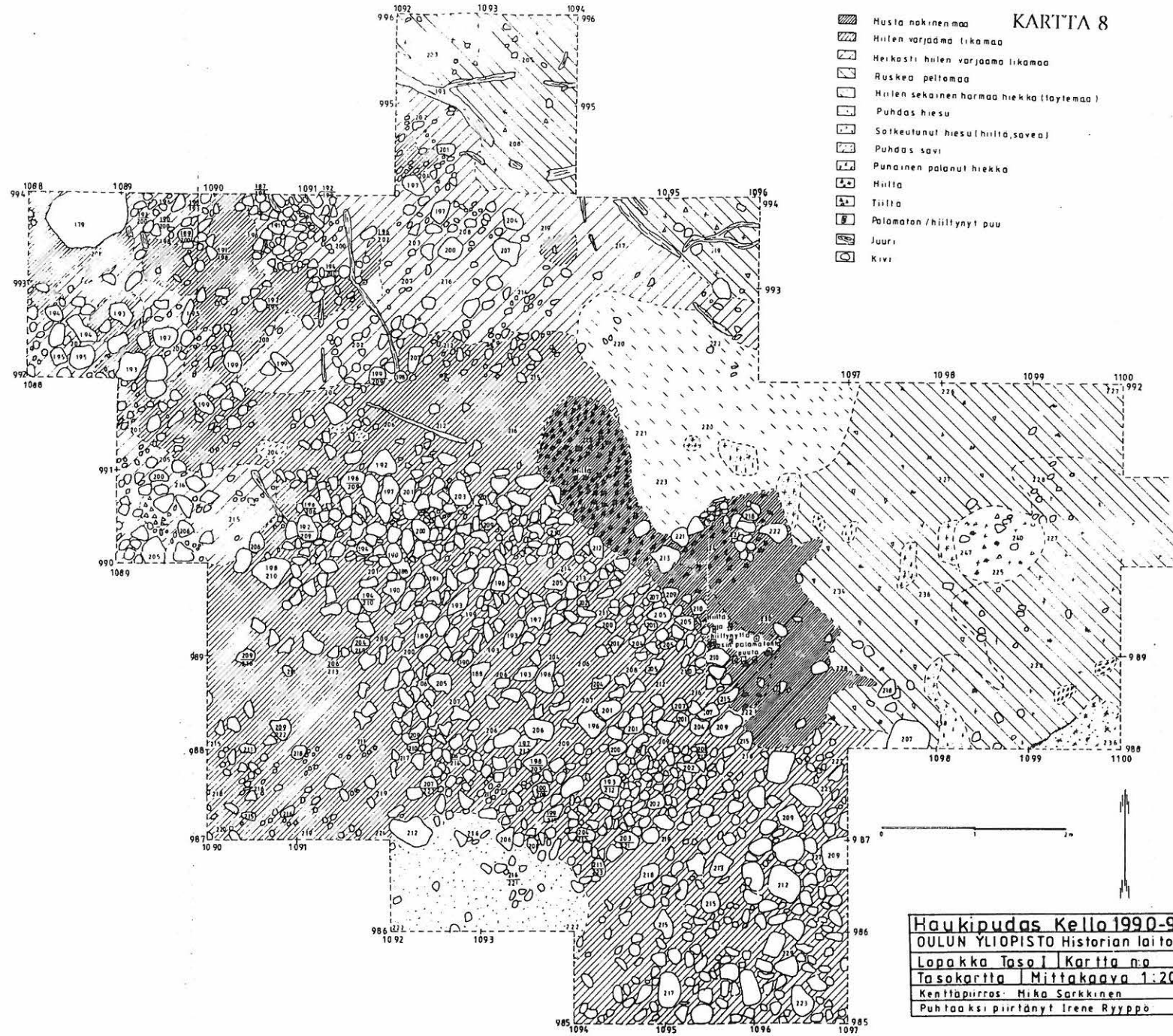

- 1 palokerros
- 2 lattiataso
- 3 kivien sekainen maa

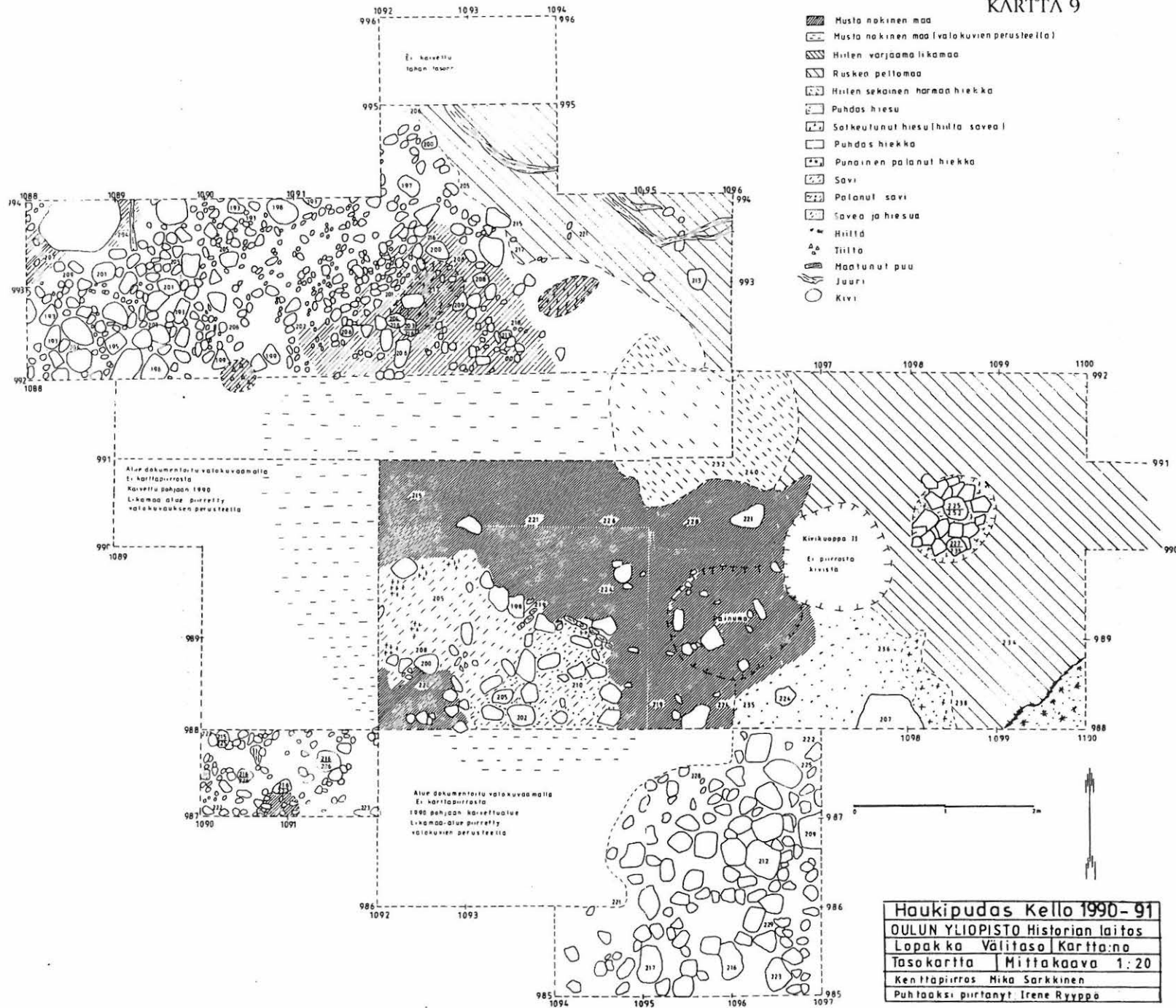
HAUKIPUDAS Kello 1990
OULUN YLIOPISTO Historian laitos
Profiilikartta Mittakavaa 1:10
Kenttäpiirros: Pekka Krankka
Puhtaaksi piirtänyt: Irene Ryyppö

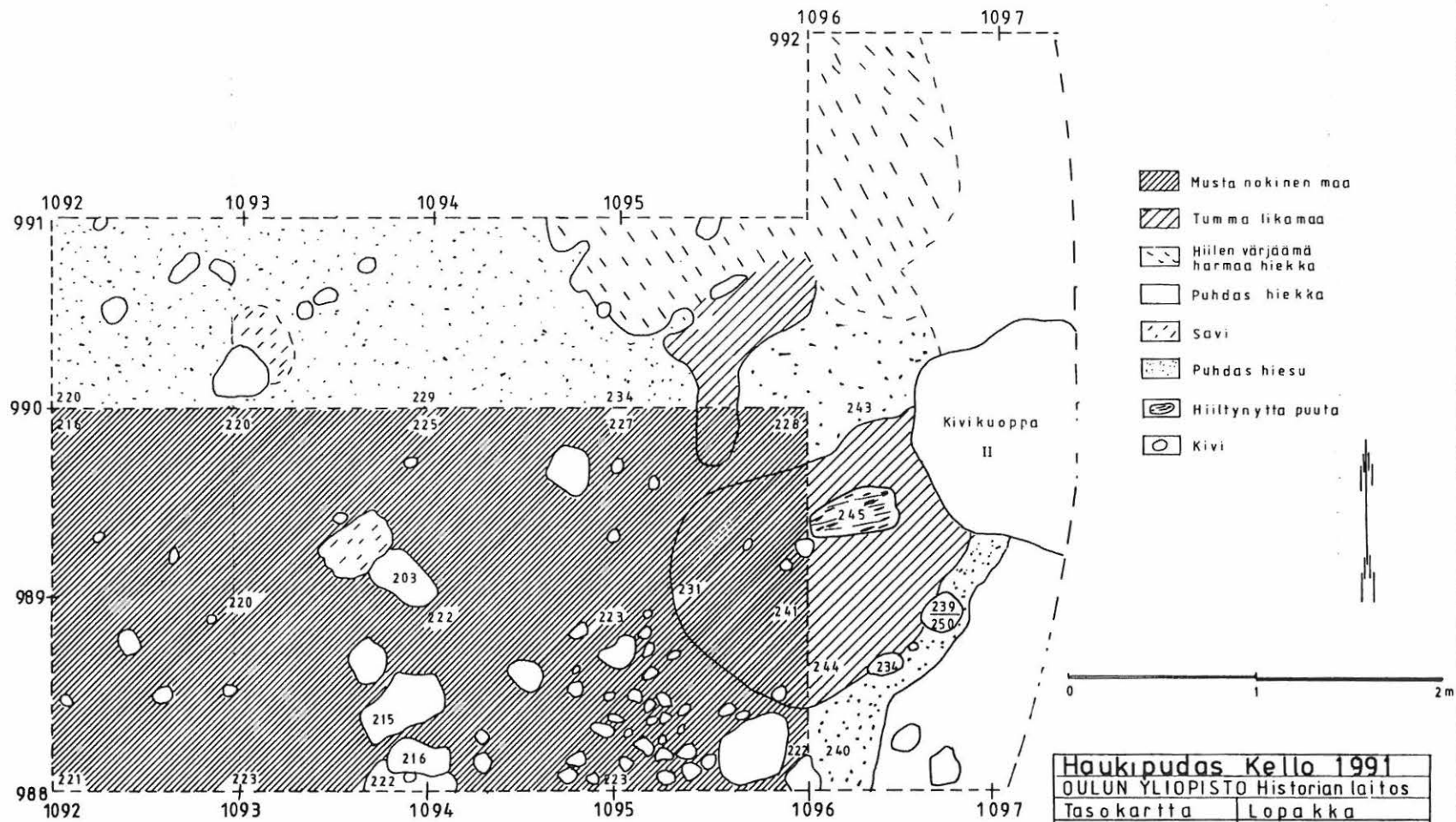
Haukipudas Kello 1990-91	
OULUN YLIOPISTO Historian laitos	
Vaaituskartta	Kartta n:o
KS-90-91	Mittakaava 1:50
Kenttäpiirros: Mika Sarkkinen	
Puhtaaaksi piirtänyt: Irene Ryyppö	

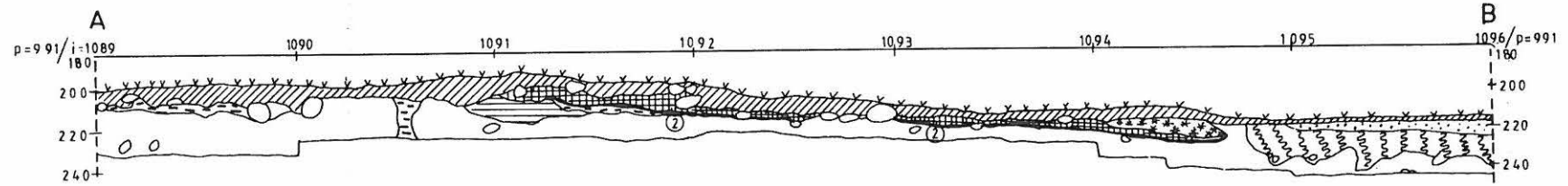

KARTTA 9

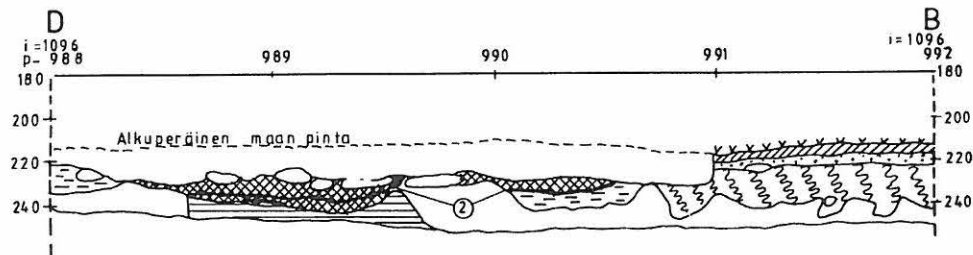
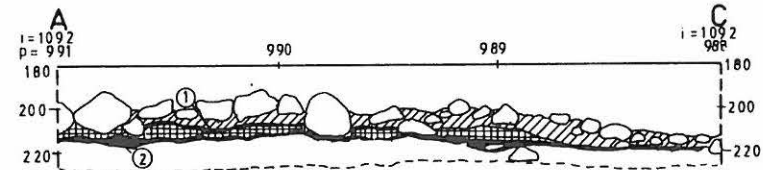
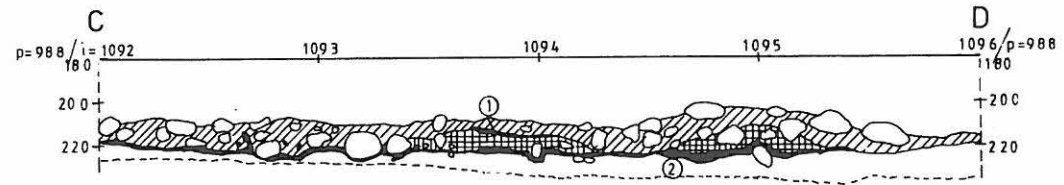

Haukipudas Kello 1991	
OULUN YLIOPISTO Historian laitos	
Tasokartta	Lopakka
Pohjakartta	Mittakaava 1:20
Kenttäpiirros: Mika Sarkkinen	
Puhtaaksi piirtänyt: Irene Ryyppö	

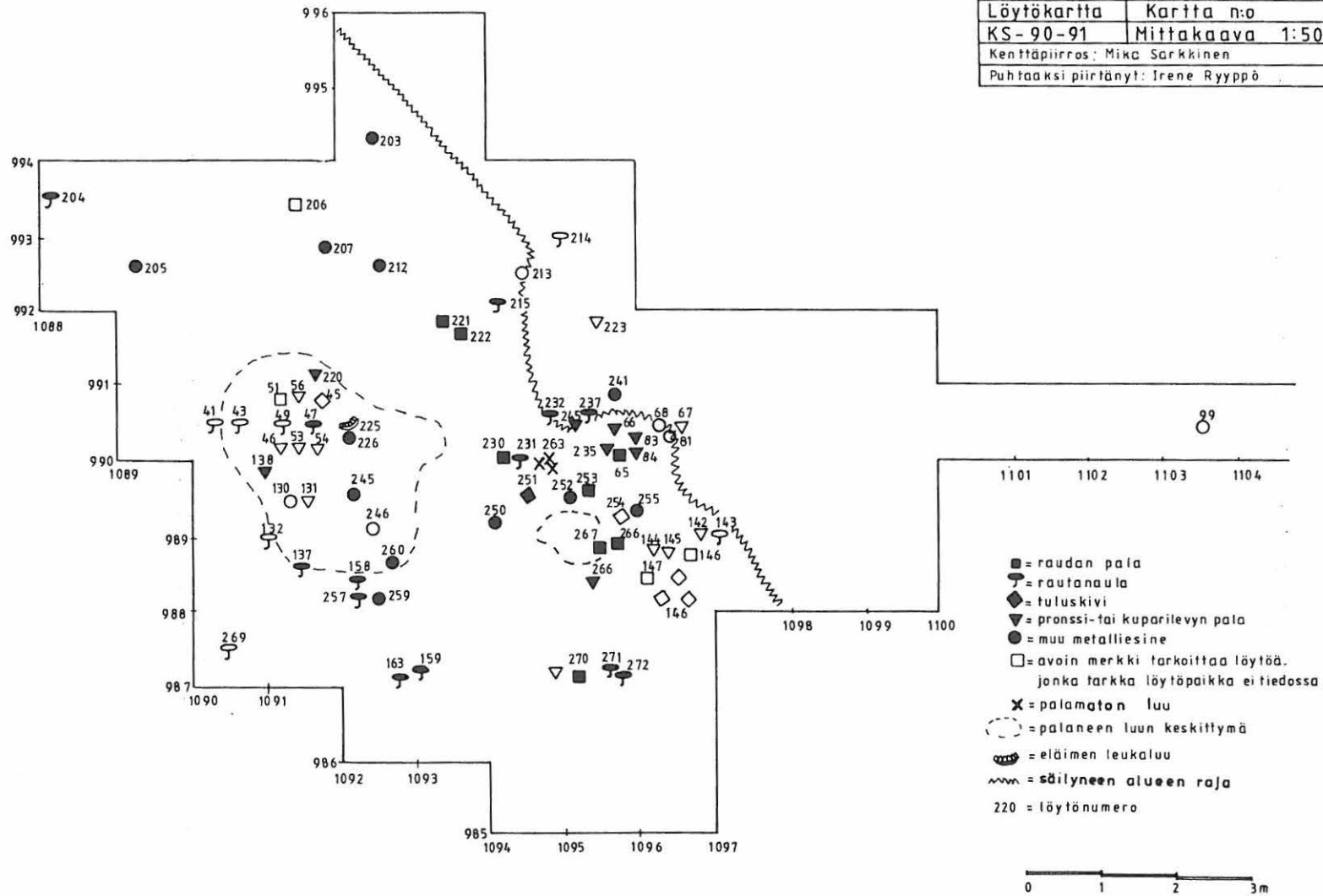
- Pintakerros, turve-jd likamaakerros
- Täytehiekkakerros
- Peltomaakerros
- Tummaniesu
- Vaalea hiesu
- Puhdas pohjamaa (ruostunut moreeni)
- Turvemainen kulttuurimaakerros (sis palanutta luuta)
- Hiilen ja noen sekainen kerros
- ① ja ② Nokikerros
- Kivi
- Irtonainen hiili (sekundäärisä)

Haukipudas Kello 1990-91	
OULUN YLIOPISTO Historian laitos	
Profiili kartta	Kartta n:o
KS-90-91	Mittakaava 1:20
Kenttäpiirros: Pia Stentors, Pekka Krankka	
Puhdaksi piirtänyt: Irene Ryyppö	

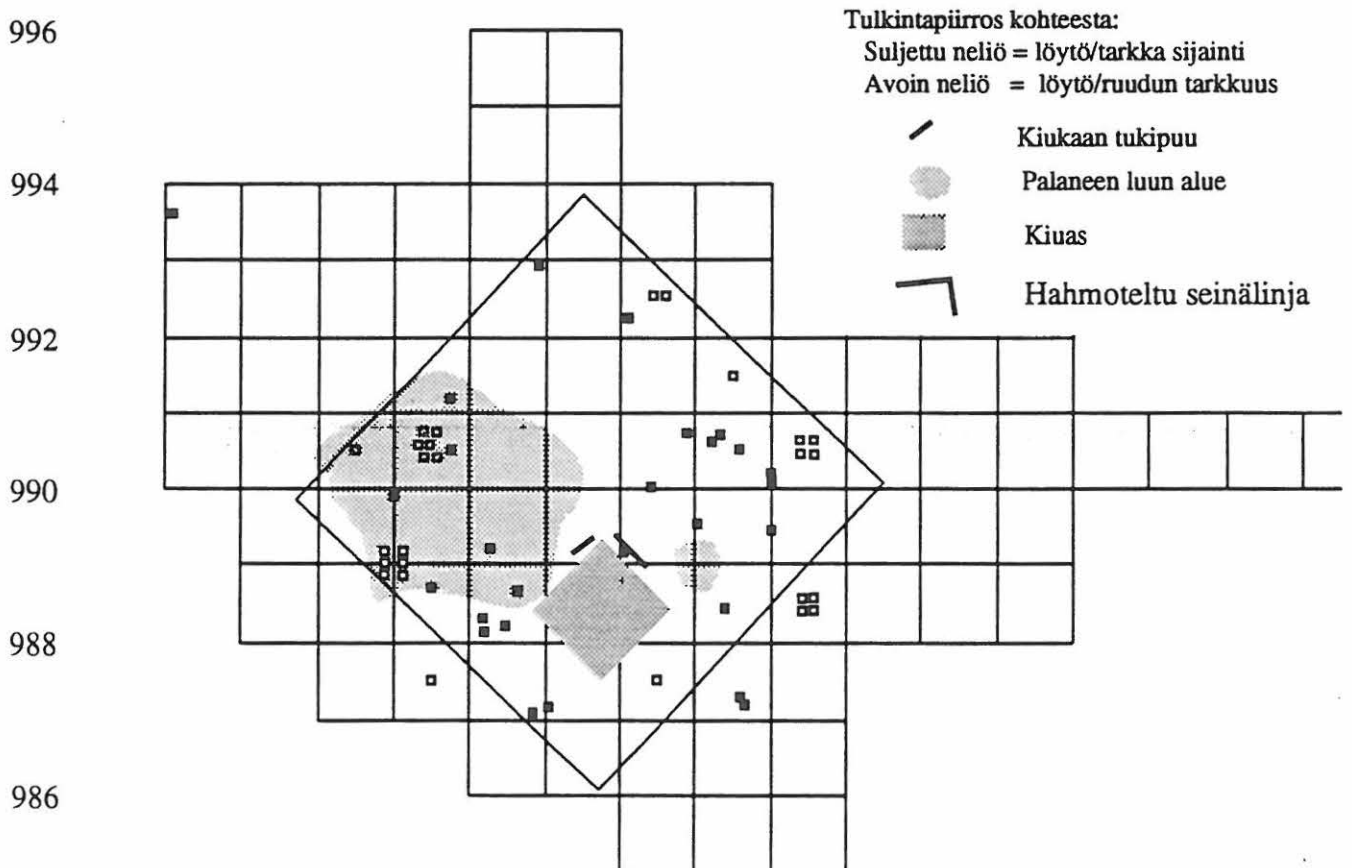
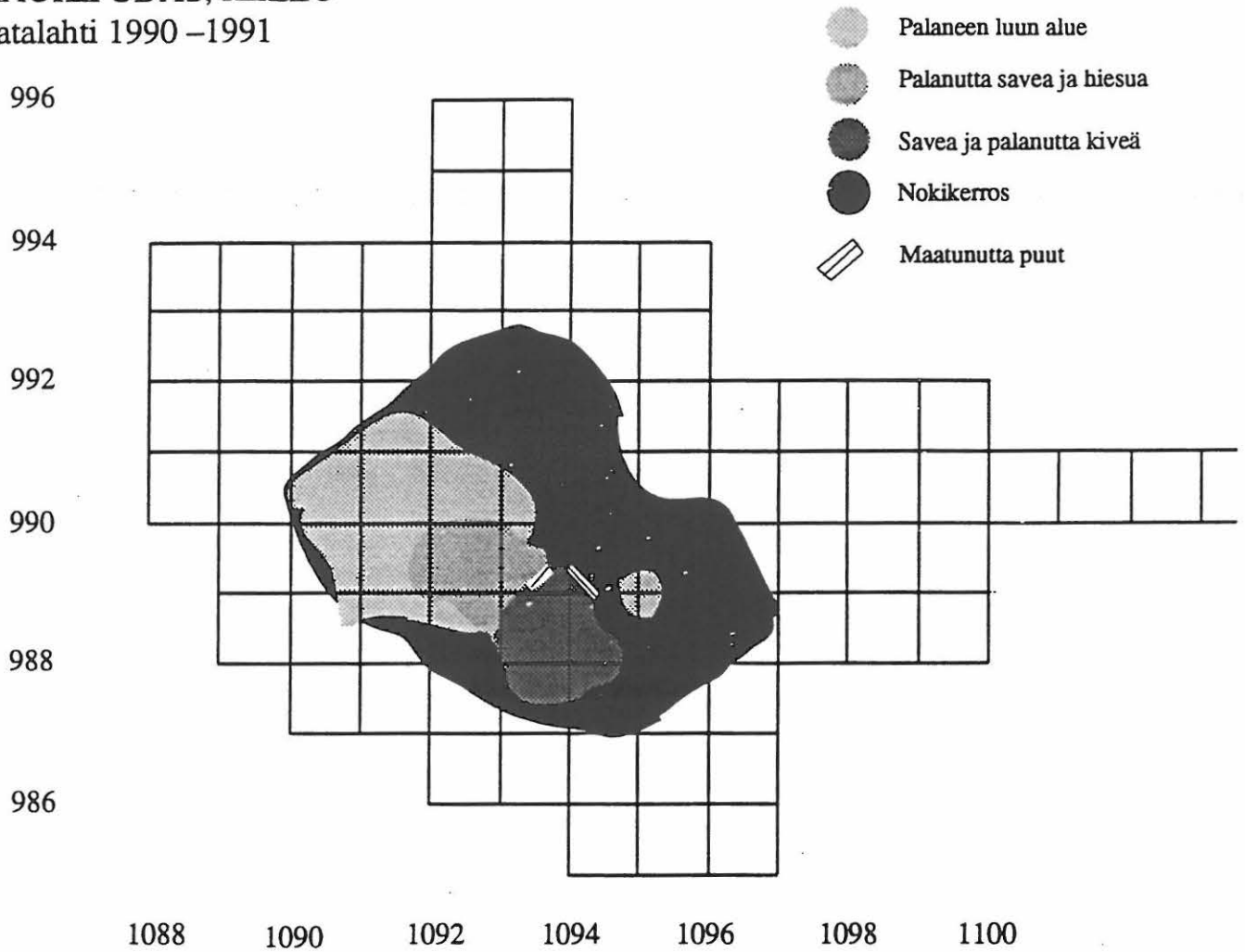
0 1 2m

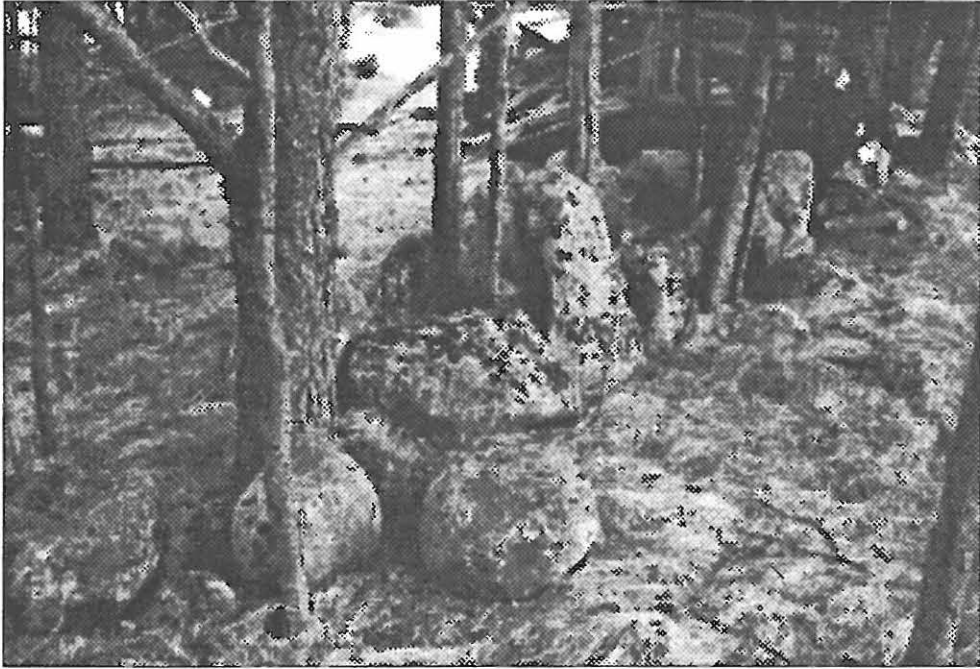
Haukipudas Kello 1990-91	
OULUN YLIOPISTO Historian laitos	
Löytökartta	Kartta n:o
KS-90-91	Mittakaava 1:50
Kenttäpiirros: Mika Sarkkinen	
Puhtaaksi piirtänyt: Irene Ryyppö	

HAUKIPUDAS, KELLO

Satalahti 1990 –1991

Kuva 1. Kuuselan talon länsipuolella oleva kiviaidan jäännös, joka kartta-
materiaalin ja maatumisasteen perusteella on 1800-luvulta.
Kuvat 1-8, Petri Karttimo, arkeologian laboratorio.

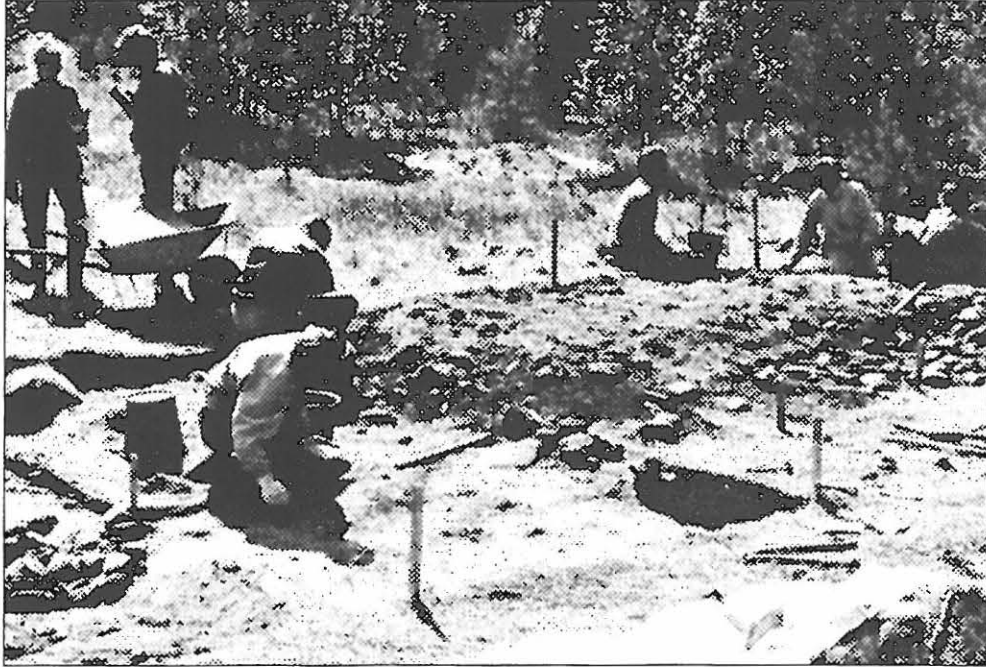
Kuva 2. Putaalan talon pihapiiristä paljastui tervahaudan jäännös, jota ei ole
merkitty 1700-luvun kartoille.

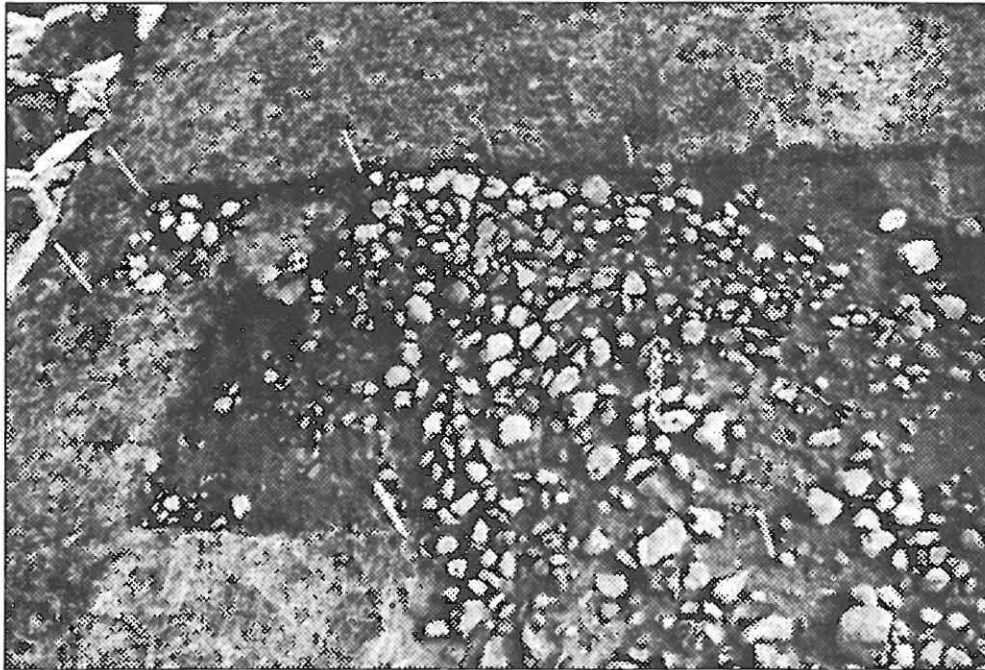
Kuva 3. Satalahden vanhan talon paikan ympäristössä on runsaasti rakennusraunioita, joista tässä on riihenuunin pohja paljastettuna.

Kuva 4. Varjuksen talon perunapelto oli topografialtaan ehkä koko Satalahden alueen paras kappelipaikka. Laajoista ponnisteluista huolimatta ei paikalta tavattu mitään 1700-lukua vanhempaa.

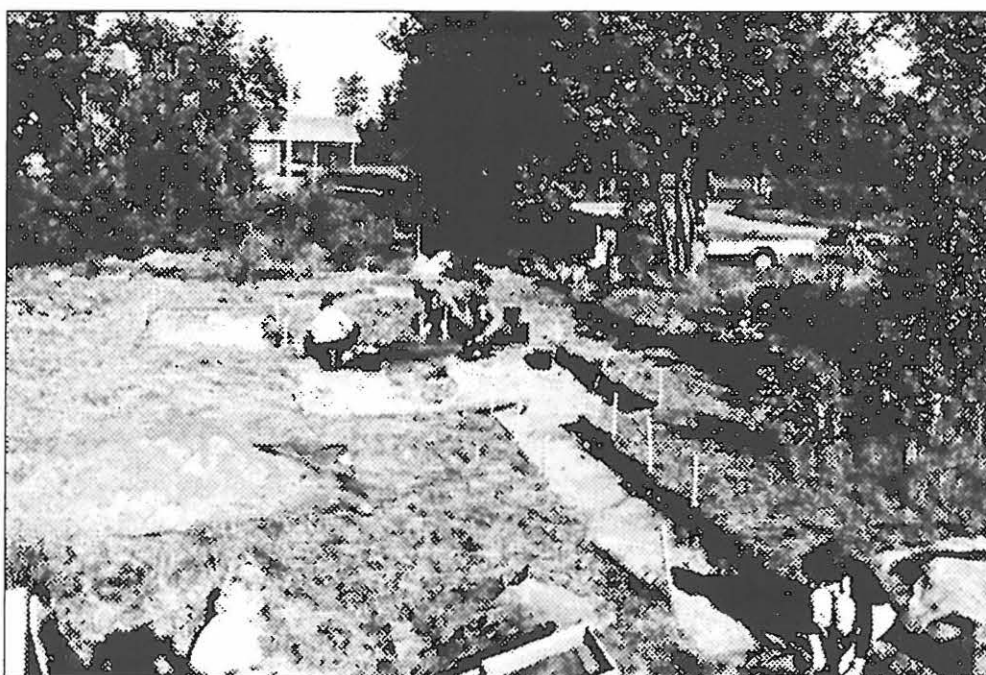
Kuva 5. Kaivauskuva toukokuun lopulta 1990, jolloin alettiin tutkia tasokaivauksena turpeen peittämää kiveystä Lopakan talon eteläpuolella.

Kuva 6. Lopakan talon eteläpuolen keskiaikaista rakennusta peittänyt kiveys kuvattuna etelästä 4.6.1990.

Kuva 7. Kuvan 6 kiveyksen länsipuoli, jossa oikealla pelto ja pari kivikuoppaa, keskellä hiilialue 1800-luvulta ja vasemmalla keskiaikaista talonpohjaa peittävä kiveys. Kuvattu etelästä.

Kuva 8. Lopakan eteläpuolinen kaivausalue vuoden 1991 kaivausta aloitettaessa. Kuvattu itäkaakosta.

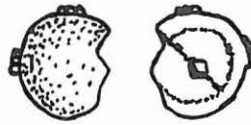
Esinepiirroksset

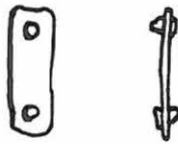
Nuolenkärki, rautaa.
Löytö 213.

Rautainen avaimen katkelma.
Löytö 81.

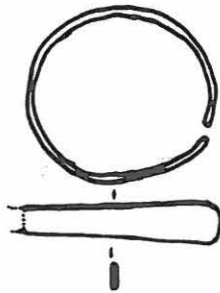
Tinainen vyönhela.
Löytö 130.

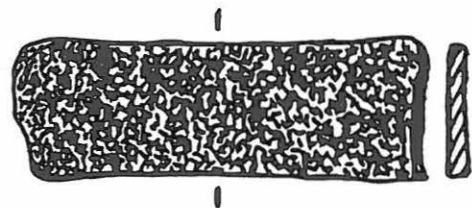
Pronssinen vyönhela.
Löytö 84.

Pronssiketjun katkelma. Löytö 68.

Pronssisormus. Löytö 207.

Rautainen veitsiharkko. Löytö 259.

Arkeologiset asuinpaikkalöydöt, jotka Oulun yliopiston historian laitos on ottanut talteen kesinä 1990 ja 1991 Haukiputaan kunnan Kellon kylän Satalahden kappelin paikallistamistutkimusten yhteydessä. Ko. kaivauskertomus liitteineen Oulun yliopiston historian laitos 2.9.1994. Luetteloon liittyvät em. laitoksen esinediat 18887 - 18903. Luettelointityön on valvonut Pentti Koivunen ja tehneet Pekka Krankka 1990 ja Piia Stenfors 1991.

Löydöt vuodelta 1990:

1. 7 kpl vaalealasisitteisen savivadin reunapaloja.
2. Vihertävän pullolasin pala.
3. 5 kpl vihertävän ikkunalasin paloja.

Löydöt 1-3. Koeruudusta p 1044, i 1064. (13.6-90). Dia 18887

4. Suolalasisitteisen savipullon seinämäpala.
5. Pii-iskos.
6. 122 kpl vihertävän ikkunalasin paloja.

Löydöt 4-6. Koeruudusta p 1030, i 1090. (15.6-90). Dia 18887

7. Ruskealasisitteisen saviastian reunapala. Lasitus rapautunutta.
8. 4 kpl ruskealasisitteisen saviastian reunapaloja.
9. Sinikuvioinen fajanssiastian siru.
10. Liitupiipun pesän reunapala.
11. Rautainen hevosenkenkänaula.
12. 32 kpl vihertävän ikkunalasin palaa.
13. Vihertävän pullolasin pala.

Löydöt 7-13. Koeruudusta p 1030, i 1105. I kerros. "Lopakan kellari" (13.6-90). Diat 18887 ja 18888

14. Sinikuvioisen posliiniastian pala.
15. 3 liitupiipun pesän palaa.
16. 2 liitupiipun varren palaa.
17. Rautainen hevosenkenkänaula.
18. Rautaesine, katkelma kulmikasta rautavarrasta.
19. 3 kpl palanutta luuta.
20. 6 kpl vihertävän ikkunalasin palaa.

Löydöt 14-20. Koeruudusta p 1030, i 1105. "Lopakan kellari" (14.6-90).
Dia 18888

21. 2 kpl palanutta luuta.

Löytö 21. Koeruudusta p 1030, i 1105. Hiilinen kuoppa ruudun
koillisosassa, "Lopakan kellari". (14.6-90). Dia 18888

22. Savitiivistettä.

23. 2 rautaista lukon osaa, palanut rautainen riippulukko, laatikkomallia,
sanka murtunut.

24. Rautaesineen katkelmia 2 kpl. Kaarevaa lankamaista varrasta.

25. 3 rautanaulan varren katkelmaa. Palaneita.

Löydöt 22-25. Koeruudusta p 1030, i 1105. Alempi paloalue. (15.6-90). Dia
18889

26. Kaareva rautaesine; kovelin terä.

27. 3 rautanaulan katkelmaa.

28. 2 kpl vihreän pullolasin paloja.

29. 72 kpl vihertävän ikkunalasin paloja.

Löydöt 26-29. Koeruudusta p 1030, i 1106. Pintakerros. (15.6-90). Dia
18889

30. Rautainen hakalukko; haka, kiinnitysrengas ja aspi.

31. 4 kpl rautaesineiden katkelmia; 2 pajatakoista, 1 hevosenkenkänaula
(jäähokki) ja aspimainen varras

Löydöt 30-31. Koeruudusta p 1030, i 1105. (18.6-90). Dia 18889

32. Vaalean fajanssiastian pala. Ulkopinta uurteinen.

33. Valkoisen fajanssilautasen pala.

34. 2 rautavartaan katkelmaa (toinen rihiharavan pii?).

Löydöt 32-34. Koeruudusta p 1030, i 1119. (15.6-90). Dia 18890

35. Sinikuvioisen posliiniastian reunapala.

36. Valkoinen lasinappi.

Löydöt 35-36. Koeruudusta p 1000, i 1040. I kerros. (5.6-90). Dia 18890

37. Ruskealasisiteisen saviastian pala.

38. Rautaesineen katkelma. Ohutta varrasta.

39. Vihertävä ikkunalasin pala.

Löydöt 37-39. Koeruudusta p 1000, i 1050. I kerros. (5.6-90). Dia 18890

40. Saviastian pala. Sisäpinta rapautunut.

41. Rautanaulan katkelma. Pajatakoinen.

42. 50 kpl palanutta luuta.

Löydöt 40-42. Ruudusta p 990, i 1090. I kerros. (13.6-90). Dia 18890

43. Rautanaulan katkelma.

44. 42 kpl palanutta luuta.

Löydöt 43-44. Ruudusta p 990, i 1090. I kerros. (13.6-90). Dia 18890

45. Tuluskiven katkelma, piitä.
46. 8 kpl palanutta luuta.

Löydöt 45-46. Ruudusta p 990, i 1091. (13.6-90). Dia 18890

47. Rautanaulan katkelma. Pajatakoinen.

Löytö 47. Koordinaatit p 990,50; i 1091,75; latta 212. Kivikerran alainen I nokikerros. Dia 18890

48. Pronssilevyn pala.

Löytö 48. Ruudusta p 990, i 1091. I nokikerroksen alaisesta turvemaisesta kerroksesta. Dia 18890

49. Rautanaula. Pajatakoinen

50. 3 kpl rautanaulan katkelmia; 2 kantaa ja 1 varsi)

51. 5 kpl raudan palasia tunnistamattomista esineistä (naulojen katkelmia?) ja pala savitiivistettä.

52. 13 kpl palanutta luuta.

Löydöt 49-52. Ruudusta p 990, i 1091. I kivikerran jälkeinen nokimaa. (I nokikerros). Dia 18890

53. Pronssilevyn pala, perforoitu.

54. Pronssilevyn pala.

Löydöt 53-54. Ruudusta p 990, i 1091. I nokikerros ja sen alainen kerros. (19.6-90). Dia 18890

55. 3 kpl palanutta luuta.

Löytö 55. Ruudusta p 990, i 1091. I nokikerros ja sen alapuolinen kerros. (20.6-90). Dia 18890

56. Pronssilevyn pala. Niitattu.

Löytö 56. Ruudusta p 990, i 1091. Profiilin puhdistuksesta. (20.6-90) Dia 18890

57. Rautanaulan katkelma.

58. Vihertävän ikkunalasin pala.

59. Kuonapala.

Löydöt 57-59. Ruudusta p 990, i 1092. (13.6-90). Dia 18891

60. Saviastian reunapala.

Löytö 60. Ruudusta p 990, i 1093. (13.6-90). Dia 18891

61. 2 kuonanpalaa.

Löytö 61. Ruudusta p 990, i 1094. (15.6-90). Dia 18891

62. 4 kpl vihertävää ikkunalasia.

63. Kuonapala.

Löydöt 62-63. Ruudusta p 990, i 1095. (13.6-90) Dia 18891

64. 1 kpl palanutta luuta.

Löytö 64. Ruudusta p 990, i 1095. (15.6-90). Dia 18891

65. Raudan pala.

Löytö 65. Koordinaatit p 990,20; i 1095,75; latta 230. Dia 18891

66. Pronssipellin kasaan lyöty pala.

Löytö 66. Koordinaatit p 990,50; i 1095,65; latta 229. (21.6-90) Dia 18891

67. Pronssiketjun katkelma. Kuudesta s-muotoisesta lenkistä yhdistetty.

68. Pronssilevyn pala. Kahdessa reiässä pronssiniitit. Levyn taitoksen sisältä otettu turvenäyte.

Löydöt 67-68. Tasokaivausta edeltäneestä koeruudusta p 990, i 1096. Dia 18891

69. Lasitetun saviastian reunapala.

70. Lasitetun saviastian pala. Liittyy n:oon 151.

71. Posliinipala. Valkoisella pohjalla monivärinen painokuvaio.

72. Rautainen hevosenkenkänaula.

73. Rautanaula.

74. Vihertävä ikkunalasin pala.

75. Palanut luunsiru.

Löydöt 69-75. Ruudusta p 990, i 1096. I kerros. (13.6-90). Dia 18891

76. Kirkaslasisen pullon kaulaosan pala, osittain sulanut.

77. Sulanutta lasia, pieni pisara.

78. Rautainen hevosenkenkänaula.

79. Rautalangasta taivutettu silmukkapäinen katkelma.

80. Rautaesineen katkelma. Ohutta (n. 3 mm) tankoa.

81. Rautainen avaimen katkelma. Kuparijuotetta. Hiiltynyt?.

82. Kivihioin. Harmaata liusketta, sekundäärinen vaurio. Keskiaikainen ?

Löydöt 76-82. Ruudusta p 990, i 1096. (13.6-90). Dia 18891, 18892 ja 18903

83. Valetun pronssilevyn pala. Osa astiaa.

Löytö 83. Koordinaatit p 990,15, i 1096,00; latta 232. Alempi palokerros (II nokikerros). Dia 18892

84. Pronssinen vyönhela. Kaksi rautaniittiä kiinni. (17 x 6 mm).

Löytö 84. Koordinaatit p 990,15, i 1096,00; latta 230. Humuskerros. II nokikerroksen päältä. Dia 18892

85. Suolalassitteisen saviastian pala.

86. Valkean fajanssiastian pala, palanut.

87. Rautanaula.

Löydöt 85-87. Ruudusta p 990, i 1096 (2 x 2 m). (15.6-90). Dia 18892

88. Lasitetun saviastian pala.

89. Luinen napin puolikas.
90. Vihertävän ikkunalasin pala.

Löydöt 88-90. Ruudusta p 990, i 1098 (2 x 2 m). (13.6-90) Dia 18892

91. Punasavisen saviastian pohjapala. Lasitus rapautunut.
92. Pala mustaksi palanutta modernia posliinia.

Löydöt 91-92. Ruudusta p 990, i 1098. Koillispuolen peltokerros. (18.6-90). Dia 18892

93. Rautainen rukinpyörän akseli.
94. 3 kpl rautanauvoja, litteäkartisia venenauvoja?

Löydöt 93-94. Ruudusta p 990, i 1100. Peltokerros. (13.6-90). Dia 18892

95. Vihreä muovinappi.
96. 2 kpl rautanauvoja, vrt. 94.
97. Rautaesineen katkelma. Leveä (n. 25 mm) katkennut kanta, jonka päästä taittuu kapea piikki; Viskari?
98. 2 kpl palanutta luuta.

Löydöt 95-98. Ruudusta p 990, i 1102. (15.6-90). Dia 18892

99. Pronssiputken katkelma. Tehty pellistä.

Löytö 99. Ruudusta p 990, i 1103. Dia 18892

100. Metallinappi. Palanut, kasviaiheinen kohokuvio.

Löytö 100. Ruudusta p 990, i 1103. (15.6-90). Dia 18892

101. Rautainen hevosenkenkänauula.

Löytö 101. Ruudusta p 990, i 1103. (17.6-90). Dia 18892

102. Posliiniastian pala. Ruskea koristeaihe valkoisella pohjalla.

Löytö 102. Ruudusta p 990, i 1103. (18.6-90). Dia 18892

103. Ruodollisen rautaveitsen katkelma.
104. Rautainen hevosenkenkänauula.
105. Palaneen luun pala.

Löydöt 103-105. Ruudusta p 990, i 1104. I kerros. (13.6-90). Dia 18893

106. Valkoinen fajanssiastian pala.
107. Tuluskivi, piitä.

Löydöt 106-107. Ruudusta p 990, i 1104. (18.6-90). Dia 18893

108. Lasitetun saviastian pala.
109. Raha. Kuparia, 1 mk vuodelta 1941.
110. Rautainen hevosenkenkänauula.
111. Helmiäisnappi.

Löydöt 108-111. Ruudusta p 990, i 1105-1107. Peltokerros. (20.6-90). Dia 18893

- 112. Punasaviastian kappale. Sisäpuolinen lasitus.
- 113. Raha. Messinkiä, 10 mk vuodelta 1953.
- 114. Rautainen hevosenkenkänauula.
- 115. Rautaesine. Suorakulmaista varrasta. Moderni?

Löydöt 112-115. Ruudusta p 990, i 1107-1109. Peltokerros. (20.6-90). Dia 18893

- 116. Punasaviastian reunapala. Lasitus rapautunut.
- 117. Rautainen hevosenkenkänauulan katkelma.
- 118. Sininen muovinappi.

Löydöt 116-118. Ruudusta p 990, i 1109-1111. Peltokerros. (21.6-90). Dia 18893

- 119. Sinikuvioisen posliinikupin reunapala.
- 120. Alumiininappi. Kohokuvioinen.
- 121. Metallitappi. Teollisesti sorvattu.
- 122. Rautanauula. Pyöreäkantoinen, pajatakoinen.

Löydöt 119-122. Ruudusta p 990, i 1111-1113. Peltokerros. (21.6-90). Dia 18893

- 123. Liitupiipun pesän pala.
- 124. Liitupiipun varren pala.
- 125. Kiväärin hylsy. Merkintä SAKO 222.
- 126. 3 kpl rautanauuloja.
- 127. 2 rautavartaan palaa.

Löydöt 123-127. Ruudusta p 990, i 1113-1115. Peltokerros. (21.6-90). Dia 18893

- 128. 7 kpl rautanauulojen katkelmia.
- 129. 162 kpl palanutta luuta.

Löydöt 128-129. Ruudusta p 988, i 1090. I kivikerran jälkeen. (19.6-90). Dia 18893

- 130. Tinahela, pyöreän kupuran ympärillä helmivyö.
- 131. Pronssilevyn pala.

Löydöt 130-131. Ruudusta p 988, i 1090. (2 x 2 m). Dia 18893

- 132. Rautanauula. Pajatakoinen.
- 133. 2 kpl savitiivistettä.
- 134. 9 kpl palanutta luuta.
- 135. 3 kpl hiiltynyttä luuta.

Löydöt 132-135. Ruudusta p 988, i 1090. I nokikerros ja alempaa. Dia 18894

- 136. 4 kpl palanutta luuta.

Löytö 136. Ruudusta p 988, i 1090. I nokikerroksen alta. (20.6-90). Dia 18894

- 137. 2 kpl rautanauulojen katkelmia, palaneita?

Löytö 137. Koordinaatit p 988,70, i 1091,50; latta 213. Lattiataso (II palokerros). Dia 18894

138. Pronssilevyn pala. Reikään lyöty pronssiniitti.

Löytö 138. Koordinaatit p 989,90, i 1091; latta 216. II nokikerroksen pinnasta. (19.6-90). Dia 18894

139. Fajanssiastian reunakappale. Molemminpuolinen valkoinen sinikuvioinen lasitus.

Löytö 139. Ruudusta p 988, i 1094 (2 x 2 m) I kerros. (18.6-90). Dia 18894

140. 2 kpl punasaviastian paloja. Toispuoleinen ruskea lasitus.

141. Fajanssiastian pala. Molemminpuoleinen valkoinen sinikuvioinen lasitus.

142. Kuparilevyn pala. Reikään lyöty niitti.

143. Rautanaula. Pajatakoinen.

Löydöt 140-143. Ruudusta p 988, i 1096. (18.6-90). Dia 18894

144. Pronssilevyn pala.

145. Pronssilevyn pala.

146. 2 kpl rautavartaan katkelmia.

147. Rautalevyn katkelma.

148. 3 tuluskiveä, piitä.

Löydöt 144-148. Ruudusta p 988, i 1096. Modernin häiriön rikkoma lattiataso. (21.6-90). Dia 18894

149. Punasaviastian pohjakappale. Sisäpuolinen monivärinen lasitus.

150. 2 kpl saviastian paloja. Sisäpuolinen ruskea lasitus.

Löydöt 149-150. Ruudusta p 988, i 1096. II kivikuopan länsipuolelta. (20.6-90). Dia 18894

151. 3 kpl punasaviastian palaa, joista yksi reunapala. Sisäpuolinen ruskea lasitus. Yksi liittyy n:oon 70.

152. Posliiniastian pala. Molemminpuoleinen valkoinen sinikuvioinen lasitus.

153. 2 kpl kirkaslasisen pullon osia. Suu- ja pohjaosa, jossa merkintä 250 (gr.).

154. Rautainen hevosenkenkänaula.

155. Ruodollisen rautaveitsen katkelma.

Löydöt 151-155. Ruudusta p 988, i 1096. II kivikuoppa. (19.6-90). Dia 18894

156. Rautaisen kärjekkään esineen katkelma. Poran terän kanta?

Löytö 156. Koordinaatit p 988,20; i 1097,40; latta 232. Nokialueen ulkopuolelta, likaantuneesta hiekasta. Dia 18894

157. Liitupiipun pesän pala.

158. 3 kpl vihreää ikkunaliasia.

Löydöt 157-158. Ruudusta p 988, i 1098. (15.6-90). Diat 18894 ja 18895

159. Rautanaula. Pajatakoinen.

Löytö 159. Koordinaatit p 987,15; i 1093,05. Kiveyksen ulkopuolelta, I kiveyksen alta harmaasta hiekasta. (19.6-90). Dia 18895

160. Pronssilevy, padan reuna. Kaksi reikään taottua pronssiniittiä.

Löytö 160. Ruudusta p 986, i 1094. Kivien alta. (19.6-90). Dia 18895

161. 2 kpl palamatonta luuta.

Löytö 161. Koordinaatit p 987,40, i 1094,90; latta 219. I kivikerran alta.(19.6-90). Dia 18895

162. 4 kpl palamatonta luuta.

Löytö 162. Koordinaatit p 987,75; i 1092,85; latta 217. I kivikerran alta. (19.6-90). Dia 18895

163. Rautanaulan katkelma.

Löytö 163. Koordinaatit p 987,10, i 1092,85; latta 222. Kiveyksen alta likamaasta. (20.6-90). Dia 18895

164. Lasipullon pohja. Kirkasta, vihertävää lasia.

165. Tiilenpala.

166. Hiiltynyt puunäyte.

167. Tervan sekoitteen hiekan möykky (tervahaudan pohjalta?).

Löydö 164. Koeruudusta p 826, i 990. (8.6-90). Diat 18895 ja 18901

168. 2 kpl kuonaa.

Löytö 168. Koeruudusta p 826, i 1000. (Tervahaudan pohjalta?). (11.6-90). Dia 18901

169. Saviastian pala. Sisäpuolinen ruskea lasitus.

170. 7 kpl ikkunalasia.

Löydöt 169-170. Koeruudusta p 820, i 838. (11.6-90). Dia 18895

171. Rautanaula.

172. 3 kpl vihertävää ikkunalasia.

Löydöt 171-172. Koeruudusta p 820, i 840. (11.6-90). Dia 18895

173. Rautanaula.

174. 39 kpl kirkasta ikkunalasin palaa.

175. 5 kpl vihertävää ikkunalasin palaa.

Löydöt 173-175. Koeruudusta p 818, i 838. (11.6-90). Dia 18895

176. 4 kpl vihertävää ikkunalasin palaa.

Löytö 176. Koeruudusta p 818, i 840. (11.6-90). Dia 18895

177. Rautaesine. Kaarevassa palkissa kaksi reikää, lukon osa?

Löytö 177. Koeruudusta p 814, i 1021. Suorakulmaisesta tummasta maatumasta. (11.6-90). Dia 18895

178. Rautanaula.

Löytö 178. Koeruudusta p 800, i 1011. (12.6-90). Dia 18895

179. Rautanaula.

Löytö 179. Koeruudusta p 797, i 1021. Dia 18895

180. Valkoinen lasinappi.

Löytö 180. Koeoja A, ruutu M. Peltokerros. (4.6-90). Dia 18895

181. 3 kpl palanutta luuta.

Löytö 181. Koeoja A, ruutu J. (5.6-90). Dia 18895

182. Rautaesine. Suorakulmaisen vartaan pala.

Löytö 182. Koeoja A, ruutu E. Peltokerros. (4.6-90). Dia 18895

183. Epämääräinen rautakappale.

Löytö 183. Koeoja A, ruutu G. (5.6-89). Dia 18895

184. Suomen armeijan kuparinen leijona-nappi. Palanut.

Löytö 184. Koeoja A, ruutu B. Peltokerros. (4.6-90). Dia 18895

185. Ruodollisen veitsen teräosa. Rautaa. Tehty metallurgiset näytteet.

186. Rautainen pajapihtien lukituslenkki.

187. Rautainen pajanaula.

188. Messinkinappi. Ontto.

189. Rautainen arkun lukon salparauta.

190. Rautainen ruoto-osa.

191. Rautainen piilukirveen terän katkelma.

192. Valurautapadan seinämäpala.

193. Rautanaula.

194. Kaareva rautakisko.

195. Rautavartaan katkelma.

196. Rautainen saranatappi.

197. Koukkumainen rautaesine.

Metallinilmaisinelöydöt 185-197 Satalahden entisen talon ympäristöstä. (6.6-90). Diat 18895 , 18896 ja 18900

198. Valokuvauskameran objektiivin osa.

199. Hevososen mahavyön solki. Messinkinen kehys ja rautainen kieli.

200. Kupariraha. 10 penniä vuodelta 1940.

201. Kupariraha. 1 penni vuodelta 1963.

202. Lyijypala.

Metallinilmaisinelöydöt 198-202 entisen Jämsän talon ympäristöstä. Dia 18896

Löydöt vuodelta 1991:

203. Rautapiikki. Päissä reiät.

Löytö 203. Koordinaatit p 994,32, i 1092,50; latta 205. Peltokerroksen ja pohjamaan välistä. (29.5-91). Dia 18896

204. Leveäkantainen rautanaula. Pajatakoinen.

Löytö 204. Koordinaatit p 993,60, i 1088,10; latta 206. Hiilensekaisesta hiekasta ison kiven vierestä. (28.5-91). Dia 18896

205. Rauta-astian reunapala.

Löytö 205. Koordinaatit p 992,65, i 1089,32; latta 197. Turpeen alta, hiilen seasta, kivien välistä. (27.5-91). Dia 18896

206. Raudan pala.

Löytö 206. Ruudusta p 992, i 1090, latta-arvo noin 210. Ruudun koillisnurkasta kulttuurimaan ja pohjamaan rajalta. (5.6-91). Dia 18896

207. Pronssisormus. Tehty koristelemattomasta nauhamaisesta litteästä pronssivartaasta.

Löytö 207. Koordinaatit p 992,90, i 1091,90; latta 205. Hiilen ja noensekaisesta maasta kiveyksen välistä läheltä pintaa. (30.5-91). Dia 18897

208. 8 savitiivisteiden palaa.

209. Pii-iskos. Tuluspiitä.

210. Kivi. Palanut, punaista graniittia.

211. Kuonan pala.

Löydöt 208-211. Ruudusta p 992, i 1092. (31.5-91). Diat 18897 ja 18902

212. Rautaesine, putkimainen, moderni.

Löytö 212. Koordinaatit p 992,79, i 1092,53; latta 218. Hiilensekaisesta kuopasta. (31.5-91). Dia 18897

213. Rautainen nuolenkärki. Ruodollinen, poikkileikkaus neliönmuotoinen (naskalia muistuttava).

Löytö 213. Alueelta p 992-993, i-1094-1095, latta 219. Turpeen alta, likamaasta. (27.5-91). Dia 18897

214. Leveäkantainen rautanaula. Pajatakoinen.

Löytö 214. Ruudusta p 992, i 1094. (28.5-91). Dia 18897

215. Leveäkantainen rautanaula. Pajatakoinen.

Löytö 215. Koordinaatit p 992,25; i 1094,10; latta 218. Alemmasta nokimaasta. (29.5-91). Dia 18897

216. Rautainen äkeen piikkiä muistuttava esine. Moderni.

Löytö 216. Koordinaatit noin p 992,0, i 1096,0 . (7.6-91). Dia 18902

217. 5 palaa piitä.

218. 10 palaa palanutta luuta.

219. Pala luuta.

Löydöt 217-219. Ruudusta p 991, i 1091. Pintaturpeen poistossa. (7.6-91).
Dia 18897

220. Pronssilevyn pala.

Löytö 220. Koordinaatit p 991,15, i 1091,70; latta 208. Lattiakerroksesta
(II nokikerros). (7.6-91). Dia 18897

221. Raudan pala.

Löytö 221. Koordinaatit p 991,92, i 1093,35; latta 217. II Nokikerroksesta.
(7.6-91). Dia 18897

222. Rautarengas. Sepän takoma.

Löytö 222. Koordinaatit p 991,90, i 1093,65; latta 218. Hiesukerroksesta.
(7.6-91). Dia 18897

223. Pronssilevyn katkelma. Levyssä kaksi niitinreikää, joista toisessa niitti.

Löytö 223. Ruudun p 991, i 1095 pohjoispuoliskosta. Hiilensekaisesta
peltokerroksesta. (7.6-91). Dia 18897

224. Hiiltynyttä maata. Mukana savitiivistettä ja palanutta luuta.

Löytö 224. Ruudusta p 990, i 1092. Lattiastasosta. (6.6-91). Diat 18897 ja
18902

225. Eläimen leukaluu. Palamaton (Ilmeisesti nautaeläimen).

Löytö 225. Koordinaatit p 990,45, i 1092,10; latta 208. II nokikerroksen
päällä olevasta turvemaisen kerroksen yläosasta. (4.6-91). Dia 18897

226. Maanäyte. Sisälsi rautanaulan teräosan, rautasilmukan, savitiivistettä ja
palanutta luuta.

Löytö 226. Koordinaatit p 990,30-50, i 1092,00-30; latta 212-216.
Maanäyte lattiastasosta. (6.6-91). Dia 18897

227. 11 palaa savitiivistettä.

228. Pala kiillettä.

229. 3 palaa palanutta luuta.

Löydöt 227-229. Ruudusta p 990, i 1093. (6.6-91). Dia 18897

230. Raudan pala.

Löytö 230. Koordinaatit p 990,0, i 1094,25; latta 223.
Lattiakerroksesta.(4.6-91). Dia 18897

231. Leveäkantainen rautanaula. Pajatakoinen.

Löytö 231. Koordinaatit p 990,03, i 1094,41; latta 226. Lattiatasosta. (4.6-91). Dia 18897

232. Leveäkantainen rautanaula. Pajatakoinen.

Löytö 232. Koordinaatit p 990,72, i 1094,89; latta 230. Hiilensekaisesta kulttuurimaasta. (6.6-91). Dia 18897

233. Liitupiipun varren katkelma.

234. 2 palaa kuonaa.

Löydöt 233-234. Ruudusta p 990, i 1095. 6.6-91). Dia 18897

235. Pronssilevyn pala.

236. Kuonapala.

Löydöt 235-236. Pronssilevyn koordinaatit p 990,55, i 1095,25; latta 233. Kuonapala "lähettyviltä". Kulttuurimaasta (=kuokkapellosta). (6.6-91). Dia 18898

237. Leveäkantainen rautanaula. Pajatakoinen.

238. Kuonanpala.

Löydöt 237-238. Naulan koordinaatit p 990,70, i 1095,34; latta 234. Kulttuurimaasta (=kuokkapellosta). (6.6-91). Dia 18898

239. Kuonan pala.

Löytö 239. Koordinaatit p 990,70; i 1095,37; latta 234. Kuokkapelto. (6.6-91). Dia 18902

240. Hevosenkänäula

Löytö 240. Koordinaatit p 990,78; i 1095,43; latta 237. Kulttuurimaasta (=Kuokkapelto). (6.6-91). Dia 18898

241. Rautainen ruodollinen veitsen terä.

Löytö 241. Koordinaatit p 990,80; i 1095,75; latta 234. Kulttuurimaasta (=Kuokkapelto, alla nuorempi kuoppa, josta liitupiipun pala ja kuonaa). (6.6-91). Dia 18898

242. 23 savitiivistein palaa.

243. 2 palaa kuivunutta savea.

244. 25 palaneen luun palaa.

Löydöt 242-244. Ruudusta p 989, i 1092. Otettu talteen kaivettaessa lattiatasoa. (6.6-91). Dia 18898

245. Metallinpala.

Löytö 245. Koordinaatit p 989,60; i 1092,20; latta 217. Ensimmäisen hiilikerroksen alta, lattiatasosta. (6.6-91). Dia 18898

246. Kaareva pronssivartaan katkelma. Suikalemainen.

Löytö 246. Koordinaatit p 989,20-25, i 1092,30-60; latta 205. Saven sekaisesta kerroksesta, ensimmäisen kivikerroksen alta. (4.6-91). Dia 18898

247. 25 palaneen luun palaa.

Löytö 247. Koordinaatit p 989,20, i 1092,60. Otettu talteen kaivettaessa lattiatasoa. (6.6-91). Dia 18898

248. Eläimen poskihammas. (vrt. löytö 23)

Löytö 248. Ruudusta p 989, i 1094. Otettu talteen kaivettaessa lattiatasoa.(4.6-91). Dia 18898

249. 5 luun palaa.

Löytö 249. Ruudusta p 989, i 1094. (6.6-91). Dia 18898

250. Kaareva pronssivartaan katkelma.

Löytö 250. Koordinaatit p 989,21; i 1094,05; latta 221. Kulttuurimaasta, lattiatasosta. (6.6-91). Dia 18898

251. Kvartsinen tuluskivi.

Löytö 251. Koordinaatit p 989,55, i 1094,60; latta 225. II nokikerroksesta. (7.6-91). Dia 18898

252. Pronssivartaan katkelma.

Löytö 252. Koordinaatit p 989,50, i 1095,16; latta 232. Kulttuurimaasta, lattiatasosta. (6.6-91). Dia 18898

253. Raudanpala.

Löytö 253. Koordinaatit p 989,60, i 1095,37; latta 227. II nokikerros, lattiataso. (4.6-91). Dia 18898

254. Tuluspiin pala. Ruosteisia iskujälkiä havaittavissa.

Löytö 254. Koordinaatit p 989,20-55, i 1095,45-1096,00; latta 232. Alin nokikerros, profiilista p 986-988, i 1096 länsipuolella kaivetusta kuopasta. (7.6-91). Dia 18898

255. Rautanaulan kantaosa. Pajatakoinen.

Löytö 255. Koordinaatit p 989,42-49; i 1096,00 (Profiilinäytteestä, Näyte 3). (31.5-91). Dia 18898

256. Pala palanutta luuta.

Löytö 256. Ruudusta p 988, i 1092. Otettu talteen kaivettaessa lattiatasoa. (6.6-91). Dia 18898

257. Leveäkantainen rautanaula.Pajatakoinen.

Löytö 257. Koordinaatit p 988,32, i 1092,20; latta 218. Savisen ja hiekkaisen likakerroksen rajalta.(4.6-91). Dia 18898

258. Leveäkantainen rautanaula.Pajatakoinen.

Löytö 258. Koordinaatit p 988,20, i 1092,45; latta 220. Multamaasta. (4.6-91). Dia 18898

259. Rautaharkko, kielenmuotoinen, ns. veitsiharkko, 14,5 gr.

Löytö 259. Koordinaatit p 988,18, i 1092,54; latta 222. Lattiatasosta, pienten kivien alapuolelta.(6.6-91). Dia 18898

260. Pronssivartaan katkelma.

Löytö 260. Koordinaatit p 988,60; i 1092,70; latta 220,5. Lattiakerroksesta. (7.6-91). Dia 18898

261. Palanutta luuta (useita palasia).

262. Luuta (useita palasia).

Löydöt 261-262. Ruudusta p 988, i 1094. Otettu talteen kaivettaessa lattiatasoa. (6.6-91). Dia 18898

263. Kaksi palaa luuta. Toinen kolmihaarainen ja siinä teräaseen jälkiä.

Löytö 263. Koordinaatit p 988,90, i 1094,50-55; latta 221. Hiilensekaisesta lattiatasosta. (6.6-91). Dia 18898

264. Pala luuta.

Löytö 264. Koordinaatit p 988,04, i 1094,72; latta 224 (7.6-91). Dia 18898

265. Pala luuta.

Löytö 265. Ruudusta p 988, i 1095. Otettu talteen kaivettaessa lattiatasoa. (7.6-91). Dia 18898

266. Pronssilevyn pala.

Löytö 266. Koordinaatit p 988,40, i 1095,45; latta 223. Lattiakerroksesta. (6.6-91). Dia 18899

267. Raudanpala (+ ruostetta).

Löytö 267. Koordinaatit p 988,80, i 1095,50; latta 227. Lattiatasosta, kohdassa voimakkaasti hiiltä. (6.6-91). Dia 18899

268. 2 raudanpalaa.

Löytö 268. Koordinaatit p 988,90, i 1095,85; latta 234. Alin nokikerros, profiilista p 986-988, i 1096 länsipuolelle kaivetusta kuopasta. (7.6-91). Dia 18899

269. Leveäkantaisen rautanaulan kantaosa. Pajatakoinen.

Löytö 269. Alueelta p 987-988, i 1090-1091. Kulttuurimaan ja pohjamaan rajalta. (5.6-91). Dia 18899

270. Raudanpala.

Löytö 270. Koordinaatit p 987,15, i 1095,20; latta 224. Kiveyksen välistä hiilensekaisesta maasta.(3.6-91). Dia 18899

271. Leveäkantainen rautanaula. Pajatakoinen.

Löytö 271. Koordinaatit p 987,30, i 1095,60; latta 221. Vuonna 1990 kaivauksilla jätetyn kiveyksen yläosasta. (29.5-91). Dia 18899

272. Leveäkantaisen rautanaulan kanta ja varren katkelma. Pajatakoinen.

273. Palamatonta puuta.

Löydöt 272-273. Koordinaatit p 987,20, i 1095,65; latta 221. Kiveyksen välistä hiilensekaisesta maasta. (31.5-91). Dia 18899

Kaivauksilla otetut näytteet:

274. Hiilinäyte (KS—90:1)

Näyte 274: p 989, 75; i 1097, 70; Latta 226, paino 15,7 gr.

275. Hiilinäyte (KS—90:2)

Näyte 275: p 990, 30; i 1095, 20; Latta 227, paino 14,5 gr.

276. Hiilinäyte (KS—90:3)

Näyte 276: p 989, 70; i 1095, 50; Latta 226, paino 6,9 gr.

277. Maanäyte (KS—91:6)

Näyte 277: p 990, 20-30; i 1092; Latta 208-210. Nokinen lattiataso.

278. Maanäyte (KS—91:7)

Näyte 278: p 990, 20-30; i 1092; Latta 210-213. Nokisen lattiataason alainen ruskea savikerros.

279. Hiilinäyte. (KS—91:10)

Näyte 279: p 989, 50; i 1093, 00; Latta 217: Saven alta hiekasta, palaneet kivet.

280. Maatunutta puuta (KS—91:12)

Näyte 280: 989, 35; i 1093, 70; Latta 228, pohja-arvo. Lattiatasosta.

281. Puu- ja hiilinäyte (KS—91:13)

Näyte 281: p 989, 55; i 1095, 03; Latta 228, Lattian pinta.

282. Parkkia (KS—1:1)

Näyte 282: 989, 30-35; i 1095, 45; Latta 223. Hiilialueelta, palaneiden kivien läheltä, 1990 tason pinnalta.

283. Hiiltynyttä puuta (KS - 91:2)

Näyte 283: p 989, 25-45; i 1095, 50-80; Latta 224. Turvemaisen kerroksen päällä olleita hiiliä, joissa veistojälkiä. 1990 tason pinnalta.

284. Hiilinäyte (KS - 91: 5)

Näyte 284: p 989, 25; i 1095, 60; Latta 226. Hiilinäyte palamattoman puun jäänteiden joukosta.

285. Maanäyte (KS - 91:4)

Näyte 285: P 989, 35-45; i 1095, 80; Latta 229. Turvemaasta hiilikerroksen alta.

286. Profiilinäyte (KS—91:3)

Näyte 286: p 989, 42-49; i 1095, 95-1096, 00; Latta 228, yläpinta. Kiveyksen itälaidan painumasta.

287. Hiilinäyte (KS—91:11)

Näyte 287: p 988, 45-55; i 1092, 10-20; Latta 221. Hiiltynyt puunkappale lattiatasosta (juuri?)

288. Hiilinäyte (KS—91:9)

Näyte 288 p 987, 90-988, 40; i 1092, 68-80; Latta 217-219. Kerätty kahdesta vierekkäisestä hiilialueesta, 3. kivikerran alta pikkukivien välistä.